

JAARVERSLAG

2015

van

STICHTING CALPAM-PENSIOENFONDS

Inhoudsopgave

Jaarverslag

Karakteristieken van het fonds	3
Profiel van het fonds	3
Organisatie	3
Kerncijfers	8
Verslag van het bestuur	9
Goed pensioenfondsbestuur	9
Verslag van de visitatiecommissie	17
Verslag van het verantwoordingsorgaan	20
Pensioenparagraaf	24
Beleggingenparagraaf	27
Financiële paragraaf	30
Actuariële paragraaf	33
Risicoparagraaf	35
Toekomstparagraaf	42
Jaarrekening	43
Balans per 31 december 2015	44
Staat van baten en lasten over 2015	46
Bestemming van het saldo van baten en lasten	46
Kasstroomoverzicht over 2015	47
Toelichting behorende tot de jaarrekening 2015	48
Overige gegevens	76
Informatie over de tussen het pensioenfonds en de werkgever getroffen overeenkomst betreffende de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling	77
Statutaire regeling omtrent de bestemming van het resultaat	77
Voorstel voor de verdeling van het saldo van baten en lasten	77
Actuariële verklaring	78
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	80

Karakteristieken van het fonds

(Alle bedragen in dit verslag zijn x € 1.000, tenzij anders is aangegeven)

Profiel van het fonds

Stichting Calpam-Pensioenfonds, statutair gevestigd te Utrecht en gevestigd aan het adres Handelskade 3 te Gorinchem, is opgericht op 7 juli 1971. De laatste statutenwijziging dateert van 30 juni 2014. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41177930.

Het fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de koepelorganisatie Pensioenfederatie (PF). De aangesloten ondernemingen zijn Calpam B.V., Calpam SMD Olie B.V, Smits Kolen en Olie Handel B.V. en Best Oil B.V.

Het pensioenfonds draagt de verantwoordelijkheid voor een goede uitvoering van de pensioenregeling voor deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, alles in overeenstemming met bestaande wet- en regelgeving. De vigerende pensioenregeling is gebaseerd op de CAO Brandstoffenhandel en het overleg tussen werkgever en ondernemingsraad.

Het fonds stelt zich ten doel om de (oud)werknemers en hun nabestaanden te beschermen tegen de financiële gevolgen van ouderdom, invaliditeit en overlijden. Het fonds tracht dit doel te bereiken door het innen van geldelijke bijdragen van de aangesloten werkgevers, deze gelden te beleggen en te beheren en daaruit uitkeringen toe te kennen bij ouderdom, invaliditeit en overlijden.

Organisatie

Bestuur

Het bestuur bestaat uit een even aantal leden van tenminste 4. De helft van het aantal bestuursleden wordt aangewezen door de directie. Eén bestuurslid wordt gekozen door de pensioengerechtigden uit de groep gepensioneerden. De overige bestuursleden worden gekozen door de deelnemers uit de groep van deelnemers, gewezen deelnemers (slapers) en gepensioneerden. De vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden wordt voor de toepassing van de pariteit binnen het bestuur gelijkgesteld met de vertegenwoordigers van de deelnemers.

Het bestuur kent een voorzitter, een vicevoorzitter, een penningmeester en leden. De voorzitter en de penningmeester worden door de directie benoemd. De niet door de directie aangewezen bestuursleden wijzen uit hun midden een vicevoorzitter aan. Het bestuur kan in overleg met de directie al dan niet uit zijn midden een secretaris en een administrateur benoemen.

De samenstelling van het bestuur ultimo boekjaar 2015 is als volgt:

Naam	Functie	Namens	Lid sinds	Einde termijn
Dhr. K.F. van Cappelle	Voorzitter	Werkgever	1995	onbepaald
Dhr. A.I. Foursoff	Penningmeester	Werkgever	2003	onbepaald
Mevr. B. Flint-Vogelzang	Secretaris	Werkgever	2010	onbepaald
Dhr. J.F.M. Theunisz	Vice-voorzitter	Gepensioneerden	2007	eind 2015
Mevr. J.M. van den Nieuwendijk-Visser	Aspirant lid	Deelnemers	-	-
Mevr. M.C. Kleingeld-Bal	Aspirant lid	Gewezen deelnemers (slapers)	-	-

Eind boekjaar 2015 is sprake van een tweetal vacatures binnen het bestuur. Invulling van beide vacatures is momenteel onderhanden. De dames J.M. van den Nieuwendijk-Visser (actieve deelnemers) en M.C. Kleingeld-Bal (gewezen deelnemers (slapers)) zijn beiden als aspirant bestuurslid voorgedragen. Het bestuur is momenteel in afwachting van de positieve toetsing door De Nederlandsche Bank, waarna beide dames als lid van het bestuur formeel in functie zullen treden.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur van het fonds wordt gevormd door de voorzitter, de vice-voorzitter en de penningmeester, samen met een door het bestuur uit de deelnemersbestuursleden aangewezen vierde lid. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, overeenkomstig de vastlegging in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN).

De samenstelling van het dagelijks bestuur ultimo boekjaar 2015 is als volgt:

<u>Naam</u>	<u>Functie</u>
Dhr. K.F. van Cappelle	Voorzitter
Dhr. A.I. Foursoff	Penningmeester
Dhr. J.F.M.Theunisz	Vice-voorzitter

Beleggingscommissie

Het bestuur stelt op basis van de beleidskeuzematrix de strategische beleggingsdoelstelling vast. Het bestuur delegeert zijn beleidsvoorbereidende en uitvoerende taken met betrekking tot de beleggingen. Het bestuur heeft daartoe een beleggingscommissie ingesteld. Eén van deze leden fungeert als voorzitter van de beleggingscommissie.

De samenstelling van de beleggingscommissie ultimo boekjaar 2015 is als volgt:

<u>Naam</u>	<u>Functie</u>
Dhr. A.I. Foursoff	Voorzitter
Dhr. J.F.M. Theunisz	Lid

De beleggingscommissie draagt zorg voor het feitelijk (doen) beheren van het vermogen van het fonds. Daartoe geeft de beleggingscommissie een nadere invulling aan en bewaakt het beleggingsbeleid binnen de doelstelling die door het bestuur is vastgesteld. De beleggingscommissie bereidt tevens voorstellen voor aangaande wijziging van de beleggingsdoelstelling in relatie tot het risicoprofiel van het pensioenfonds en het strategische beleid ten behoeve van het bestuur. De beleggingscommissie is verantwoording verschuldigd aan het bestuur. De beleggingscommissie kan zich bij de uitvoering van de aan haar gedelegeerde bevoegdheden laten adviseren door een externe adviseur.

Het dagelijkse beheer van de portefeuille wordt na besluitvorming hierover in het bestuur op advies van de beleggingscommissie uitbesteed aan een gespecialiseerde vermogensbeheerder. De administratie van en rapportage over de beleggingen is uitbesteed aan de bewaarnemer, die tevens de performance meting voor haar rekening neemt.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan is op 1 januari 2008 opgericht. Als gevolg van de per 1 januari 2014 ingegane Wet Versterking Bestuur Pensioenfonds zijn nieuwe eisen gesteld aan de wijze waarop pensioenfonds worden gestuurd. Eén van de doelen van deze wet is een goede vertegenwoordiging van belanghebbenden. Daarnaast stuurt de wet aan op een stroomlijning van de organen en taken van pensioenfonds, vergroting van de deskundigheid en versterking van het interne toezicht. Voor Stichting Calpam-Pensioenfonds betekent dit dat de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan zijn opgegaan in één nieuw verantwoordingsorgaan.

De samenstelling van het verantwoordingsorgaan ultimo boekjaar 2015 is als volgt:

Naam	Functie	Namens	Lid sinds	Einde termijn
Dhr. N.P. Woudenberg	Voorzitter	Pensioengerechtigden	2014	2017
Dhr. E. Kas	Secretaris	Pensioengerechtigden	2014	2016
Dhr. R.J.M. Voorham	Lid	Benoemd door werkgever	2014	onbepaald
Mevr. V. de Klerk	Lid	Deelnemers	2015	2017
Mevr. C.C. Jansen	Lid	Pensioengerechtigden	2014	2018
Dhr. R.J. de Bruin	Lid	Gewezen deelnemers (slapers)	2015	2017

Gedurende het verslagjaar heeft de dhr. M.P. van der Wal zijn rol als lid van het verantwoordingsorgaan beëindigd. Zijn plaats is per ultimo 2015 ingenomen door mevr. V. de Klerk.

De inrichting en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in de statuten en een reglement (Reglement Verantwoordingsorgaan). In het verantwoordingsorgaan zijn deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever vertegenwoordigd. Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en uitvoering daarvan en over naleving van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen, het gevoerde beleid en de beleidskeuzes van het bestuur aan de hand van onder meer het jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan heeft in deze onder andere recht op overleg met het bestuur, externe accountant en externe actuaris. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan het recht om advies uit te brengen over (onder meer):

- Wijzigen van het beleid ten aanzien van het verantwoordingsorgaan;
- Vorm, inrichting en samenstelling van intern toezicht;
- De interne klachten- en geschillenprocedure;
- Het communicatie- en voorlichtingsbeleid.

Intern toezicht

Gekozen is voor een ad-hoc visitatiecommissie, die voor het eerst op 1 januari 2008 is ingesteld. De commissie bestaat uit drie onafhankelijke leden en fungeert als toezichthouder op beleids- en bestuursprocessen bij het fonds. De visitatiecommissie zal eens in de drie jaar (en met ingang van 2015 eens per jaar) verslag uitbrengen aan het bestuur van het fonds.

De taken van de visitatiecommissie (welke zijn uitgewerkt in het Reglement Visitatiecommissie) bevatten ten minste:

- Beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en –processen en checks en balances;
- Beoordelen van de wijze van aansturen;
- Beoordelen van omgang met risico's op de langere termijn.

Ter uitoefening van haar taken heeft de commissie recht op alle informatie om haar taak te kunnen uitoefenen, alsmede het recht op overleg met bestuur, externe accountant, externe actuaris en het Verantwoordingsorgaan.

De laatste visitatie heeft in december 2013 plaatsgevonden. Met ingang van 2015 zal, als gevolg van de gewijzigde regelgeving, jaarlijks een visitatie plaatsvinden.

In april 2016 heeft de visitatie over boekjaar 2015 plaatsgevonden. De bevindingen van de visitatiecommissie, tezamen met de reactie van het bestuur hierop, zijn in een afzonderlijk hoofdstuk in dit verslag opgenomen.

Deelnemersraad

In verband met de per 1 januari 2014 in werking getreden Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen zijn de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan opgegaan in één nieuw verantwoordingsorgaan. Ultimo boekjaar is derhalve geen sprake meer van een afzonderlijke deelnemersraad.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoeringsorganisatie is Calpam B.V. De uitvoeringsorganisatie heeft onder meer de volgende verantwoordelijkheden en bevoegdheden:

- Het beheren en voeren van een deelnemers- en aansprakenadministratie;
- Het beheren en voeren van de uitkeringenadministratie;
- Het beheren en voeren van de financiële administratie;
- Het beheren en voeren van de beleggingsadministratie;
- Het beheren en uitvoeren van secretariële werkzaamheden c.q. ondersteuning.

De uitvoeringsorganisatie maakt gebruik van een externe partij voor het voeren van de deelnemers- en aansprakenadministratie, te weten Buck Consultants (hierna Buck). De benodigde input inzake de deelnemersgegevens wordt aangeleverd door Calpam B.V., waarna Buck op basis hiervan de pensioenaanspraken en bijbehorende verplichtingen vaststelt.

De uitkeringenadministratie wordt gevoerd door Calpam B.V.

De uitvoeringsorganisatie treedt op als interne administrateur en is onder meer verantwoordelijk voor:

- Het beheer van de pensioenregeling;
- Tijdige aanlevering van deelnemersmutaties en het toezicht op een juiste verwerking hiervan;
- Communicatie met deelnemers;
- Coördinatie tussen externe partijen.

De uitvoeringorganisatie maakt met ingang van 2015 gebruik van een externe administrateur (Administratieve Ondersteuning D. Smit, AODS) voor de verzorging van het jaarverslag en de jaarrapportage aan De Nederlandsche Bank.

Accountant

Het bestuur heeft een externe accountant (Ernst & Young Accountants LLP) aangesteld. Deze accountant controleert jaarlijks de cijfers van het pensioenfonds en voorziet deze van een controleverklaring. De accountant brengt verslag uit van zijn bevindingen in de vorm van een accountantsverslag.

Certificerend actuaris

Daarnaast heeft het bestuur voor het certificerende werk rond het jaarwerk een actuariel bureau aangesteld, te weten Triple A – Risk Finance Certification B.V. (hierna Triple A). De certificerend actuaris bepaalt of de voorziening pensioenverplichtingen volgens de fondsgrondslagen en op basis van de door de accountant gecontroleerde gegevens is vastgesteld. De certificerend actuaris geeft een oordeel over de financiële positie van het fonds.

Adviserend actuaris

De adviserend actuaris (Buck) verricht op basis van de door de uitvoeringsorganisatie aangeleverde deelnemers- en aansprakenadministratie de volgende werkzaamheden:

- Berekenen welke uit de pensioenregeling voorvloeiende overlijdensrisico's worden herverzekerd;
- Berekenen tijdsevenredige opgebouwde pensioenaanspraken;
- Berekenen premies en/of koopsommen voor de jaarlijkse pensioenopbouw;
- Berekenen voorziening pensioenverplichtingen alsmede de overige technische voorzieningen en reserves.

Voorts geeft de adviserend actuaris het bestuur gevraagd en ongevraagd advies over de activiteiten van het fonds en over voor het pensioenfonds relevante ontwikkelingen, zoals (op handen zijnde) wijzigingen in wet- en regelgeving.

Herverzekering

De overlijdensrisico's (kortleven) en het arbeidsongeschiktheidsrisico (premiëvrijstelling) zijn herverzekerd middels een drie-jarig herverzekeringscontract bij SwissRe. Dit contract eindigt per 31 december 2015. Indien sprake is van een positief schadeverloop aan het eind van de contractperiode vindt deling in het technisch resultaat plaats.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is ondergebracht bij ABN-AMRO Mees Pierson.

Compliance officer

Het pensioenfonds heeft een compliance-officer, te weten de heer N.P. Woudenberg. Zijn taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de Gedragscode Stichting Calpam-Pensioenfonds. In het bijzonder is de compliance-officer belast met de handhaving van de Gedragscode van het fonds. Jaarlijks ondertekenen de bestuurders een verklaring dat zij zich aan de gedragscode hebben gehouden. Nieuwe bestuurders verklaren schriftelijk bij aantreden dat ze zich aan de gedragscode zullen houden.

De Compliance officer stelt derhalve vast dat er geen indicaties zijn dat genoemde betrokken personen hun werkzaamheden niet conform de vastgelegde gedragsregels zoals opgenomen in de Gedragscode zouden hebben verricht.

Kerncijfers

<i>Bedragen x 1.000 euro</i>	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	45	52	49	55	42
Gewezen deelnemers (slapers)	53	48	56	59	74
Pensioengerechtigde deelnemers	195	207	210	208	201
	<u>293</u>	<u>307</u>	<u>315</u>	<u>322</u>	<u>317</u>
Toeslagverlening					
Per 1 januari volgend op boekjaar					
Toeslag oude regeling in %	0,60	0,88	2,45	2,30	2,71
Toeslag nieuwe regeling in %	0,39	0,57	1,08	2,13	2,47
Premiebatens en pensioenuitkeringen					
Premiebijdragen werkgever + werknemers	(7)	(40)	3	(43)	(114)
Premiebijdragen FVP	-	-	-	(43)	41
Totaal premiebijdragen	<u>(7)</u>	<u>(40)</u>	<u>3</u>	<u>(86)</u>	<u>(73)</u>
Pensioenuitkeringen eigen rekening	2.859	2.912	2.955	2.892	2.875
Beleggingsperformance					
Directe beleggingsopbrengsten	918	979	968	1.720	1.198
Indirecte beleggingsopbrengsten	1.108	6.857	1.259	4.584	(576)
Totaal beleggingsopbrengsten	<u>2.026</u>	<u>7.836</u>	<u>2.227</u>	<u>6.304</u>	<u>622</u>
Beleggingsrendement (netto) in %	2,96	13,89	3,64	10,17	1,06
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenverplichtingen voor risico fonds	38.918	40.211	38.779	41.636	39.239
Aanwezige dekkingsgraad in %*	160,4	158,1	158,5	150,0	151,3
Aanwezige beleidsdekkingsgraad in %*	158,3	159,3	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Ad * De definitie van de dekkingsgraad is per ultimo 2015 gewijzigd. Deze wordt bepaald door het pensioenvermogen (zonder aftrek voor herverzekering) te delen door de technische voorzieningen (zonder aftrek voor herverzekering), waarbij tevens rekening wordt gehouden met de overige technische voorzieningen. Bij de berekening van de dekkingsgraad tot en met 2014 werd bij de bepaling van de technische voorziening uitgegaan van de voorziening eigen rekening (ná aftrek voorziening herverzekering). Voor Stichting Calpam-Pensioenfonds geldt dat de dekkingsgraad tot en met 2014 reeds werd bepaald op basis van de voorziening voor risico fonds (vóór aftrek herverzekering). De beleidsdekkingsgraad wordt bepaald als het voortschrijdende gemiddelde van de dekkingsgraden van de laatste 12 maanden.

Verslag van het bestuur

Goed pensioenfondsbestuur

Gegeven de afstand van het bestuur tot daadwerkelijk handelen is de aandacht voor goed bestuur gericht op vooral een actueel risicomanagement, op de financiële risico's, op een efficiënte uitvoering, op de inhoud van de uitbestedingsovereenkomsten, op de politieke en maatschappelijke pensioendiscussie en op een heldere pensioencommunicatie met primair de deelnemers.

Het bestuur heeft rechtstreekse invloed op de aankoop / verkoop van individuele aandelen of andere beleggingsinstrumenten. Belangen van deelnemers, gepensioneerden en slapers worden bij elk bestuursbesluit op evenwichtige wijze gewogen. Verder adviseert de actuaris bij besluiten die deelnemers, gepensioneerden of slapers aangaan.

De verantwoordelijkheid voor de pensioenregeling is een zaak voor de werkgever. De rol van het pensioenfonds daarbij is in essentie beperkt tot de vraag of de door de werkgever jaarlijks betaalde premie voldoende dekking biedt voor uitvoering van de pensioenregeling.

Het pensioenfonds heeft een missie, een bestuur strategie en de daarmee samenhangende fondsdoelstellingen vastgelegd in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota.

De **missie** van het pensioenfonds is om op nauwgezette, integere en transparante wijze uitvoering te geven aan de pensioenregelingen van de aangesloten werkgevers. Het bestuur zorgt ervoor dat het voor deze missie adequaat is toegerust. Het doet dat door toegewijd en op een deskundige, competente manier met voldoende beschikbare tijd deze missie uit te voeren.

De **strategie** van het pensioenfonds richt zich bij de uitvoering van de pensioenregeling op de bescherming van de opgebouwde aanspraken, het doen van stabiele uitkeringen en het realiseren van een aanvaardbaar niveau van de uitvoerings- en vermogenskosten,

Gelet op de beperkte omvang van het pensioenfonds geldt voor wat betreft de uitvoering van de werkzaamheden "uitbesteding tenzij...". De uitbestedingsovereenkomsten zijn zodanig geformuleerd dat het bestuur van het pensioenfonds zijn verantwoordelijkheid te allen tijde kan waarmaken.

De **doelstellingen** van het pensioenfonds zijn daarbij om te streven naar:

- een evenwichtige afweging van de belangen van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden;
- de toepassing van een verantwoord systeem van risicoanalyse en risicobeheersing dat aansluit op het karakter van het pensioenfonds;
- een prudent beleggingsbeleid dat afgestemd is op de pensioenverplichtingen;
- een zodanige communicatie met alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden dat zij geïnformeerd worden over de voor hen wezenlijke ontwikkelingen en het melden van onverwachte resultaten wordt voorkomen;
- het fungeren als klankbord voor de aangesloten werkgevers en deelnemers over (veranderingen in) de pensioenregeling en de pensioenuitvoering.

Code Pensioenfondsen

Wettelijk is geregeld dat een pensioenfonds maatregelen dient te treffen die goed pensioenfondsbestuur te allen tijde waarborgt. Eerst met de invoering van de Pensioenwet per 1 januari 2007 zijn de STAR-principes voor pension fund governance (PFG) verankerd in een wettelijk kader. Vanaf 1 januari 2014 is daar de Code Pensioenfondsen bij gekomen. Dat is een verzameling open normen ten aanzien van het handelen van de organen van het pensioenfonds. De insteek van de Code is dat ze nageleefd wordt, of dat gemotiveerd wordt toegelicht waarom een bepaald onderdeel van de Code niet wordt opgevolgd volgens het beginsel van 'pas-toe-of-leg-uit'. Daarmee wordt bedoeld dat bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan – niet de mate waarin ze die naar de letter naleven (zogenoemd afvinkgedrag). De waarde zit in de dialoog en afgewogen besluitvorming over de onderwerpen in deze Code. Dat betekent dus dat er ruimte is om af te wijken van de normen, mits dit weloverwogen gebeurt. Aldus de opstelling van de Pensioenfederatie, waar het fondsbestuur zich geheel in kan vinden.

De vraag dus hoe het pensioenfonds verder gaat met het internaliseren van de normen hangt mede af van de activiteiten en overige specifieke kenmerken van het fonds. Voor het pensioenfonds is daarbij relevant dat het een klein fonds is en dat het bestuur de beleggingen geheel laat uitvoeren door ABN Amro.

Nagenoeg alle 83 onderdelen van de Code worden toegepast. De onderdelen met betrekking tot het onderwerp 'Geschiktheid' (onderdelen 48 t/m 51) worden momenteel nog nader uitgewerkt, waarbij met name het geschiktheidsplan onderwerp van aandacht is. Het is de verwachting dat het fonds medio 2016 ook deze laatste punten volledig heeft uitgewerkt en vervolgens conform de Code toepast.

De compliance officer van het fonds houdt toezicht op de naleving van de gedragscode.

Transparantie, communicatie en openheid

Het bestuur geeft inzicht in de besluitvormingsprocedures. Geldige besluiten kan het bestuur slechts nemen indien de meerderheid van de bestuursleden in persoon aanwezig is. Alle besluiten worden genomen met gewone meerderheid van stemmen van de aanwezige en vertegenwoordigde bestuursleden. Een rechtsgeldig besluit kan alleen worden genomen indien (het) tenminste (door) een bestuurslid gekozen door de deelnemers of de pensioengerechtigden wordt ondersteund.

De communicatie richting de doelgroepen van het fonds (te weten werkgever, deelnemers, gewezen deelnemers (slapers), pensioengerechtigden en toezichthouders) is een continu aandachtspunt van het bestuur.

Het bestuur publiceert jaarlijks een jaarverslag dat voldoet aan de eisen die het Burgerlijk Wetboek en de Raad voor de Jaarverslaggeving daaraan stellen. Geïnteresseerden kunnen het volledige jaarverslag, de statuten en het reglement van de pensioenregeling van het fonds bij de administrateur van het fonds opvragen.

Integere bedrijfsvoering

Wettelijk is geregeld dat een pensioenfonds maatregelen dient te treffen die goed pensioenfondsbestuur waarborgen. Het beleid van het bestuur van het fonds is gericht op een integere bedrijfsvoering. Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in artikel 143 van de PW. Dit houdt onder meer in:

- een adequate administratieve organisatie en interne controle (AO/IC) en risicobeheersing;
- een analyse en beheersing van integriteitsrisico's;
- het voorkomen van belangenverstrengeling;
- een duurzame beheersing van (financiële) risico's.

Het bestuur richt de organisatie van het fonds zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt. Binnen het fonds is hier onder meer op de volgende wijze uitvoering aan gegeven:

- medezeggenschap (in de zin van formeel maar ook als ervaren) pensioengerechtigden door bestuursdeelname;
- een verantwoordingsorgaan waar de deelnemers, gewezen deelnemers (slapers), de pensioengerechtigden en de werkgever in een evenredige zetelbezetting zijn vertegenwoordigd;
- intern toezicht door middel van een visitatiecommissie, bestaande uit externe deskundigen;
- jaarlijkse actualisering van een geschiktheidplan ter bevordering en handhaving van het deskundigheidsniveau, de beschikbaarheid en de integriteit van het bestuur;
- vastleggen van een gedragscode ter voorkoming van belangenverstrengeling;
- een klachten- en geschillenprocedure;
- communicatiebeleid, waarbij belanghebbenden worden geïnformeerd over de inhoud van de pensioenregeling, veranderingen en actuele ontwikkelingen. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar die informatieverstrekking en communicatie die de eigen verantwoordelijkheid van de deelnemers ondersteunt.

Deze zaken zijn onder meer vastgelegd in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN), de gedragscode van het fonds en in het jaarverslag.

Verantwoordingsorgaan en intern toezicht

Aan het verantwoordingsorgaan wordt door het bestuur verantwoording afgelegd over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. In het verantwoordingsorgaan zijn de deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever vertegenwoordigd. De zetels zijn pro rato verdeeld over deze geledingen. Het bestuur heeft besloten elk van de geledingen in te vullen door een evenredige zetelverdeling. Er is een reglement verantwoordingsorgaan, waarin de rechten en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd.

Voor de inrichting van het interne toezicht heeft het bestuur van het fonds gekozen voor een visitatiecommissie. De taken en bevoegdheden van de visitatiecommissie worden beschreven in de statuten van het fonds en het reglement visitatiecommissie.

Het interne toezicht heeft betrekking op het kritisch bezien van het functioneren van het bestuur van het pensioenfonds door deskundigen. De visitatiecommissie bestaat uit drie onafhankelijke leden die door het bestuur worden benoemd. In beginsel eens per drie jaar beziet de commissie het functioneren van het fonds en het bestuur kritisch. Vanaf 2015 zal als uitvloeisel van de wet Versterking Bestuur Pensioenfonds de visitatie jaarlijks plaatsvinden.

Het doel van de visitatie is:

- het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen alsmede de checks en balances binnen het fonds;
- het beoordelen van de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd;
- het beoordelen van hoe door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de korte en langere termijn.

Vergoedingsregeling

De bestuursleden ontvangen een vaste jaarlijkse vergoeding voor het deelnemen aan bestuursvergaderingen en aan andere bijeenkomsten waar hun aanwezigheid gewenst is. Deze vergoeding bedraagt € 4.000 voor de voorzitter, € 3.500 voor de vice-voorzitter, de penningmeester en de secretaris en € 3.000 voor de overige leden. De leden van het dagelijks bestuur en de beleggingscommissie ontvangen een jaarlijkse vergoeding ad € 1.200. De leden van de verkiezingscommissie ontvangen een jaarlijkse vergoeding ad € 250.

De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen eveneens een jaarlijkse vergoeding voor het uitvoeren van de betreffende werkzaamheden. Deze vergoeding bedraagt € 2.000 voor de voorzitter, € 1.750 voor de secretaris en € 1.500 voor de overige leden.

Reis- en verblijfskosten door de bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan in de uitoefening van hun functie gemaakt, worden met ingang van 1 januari 2015 vergoed op basis van € 0,19 (fiscaal maximum) per kilometer. In 2014 bedroeg de kilometervergoeding € 0,35.

Deskundigheidsbevordering

Elk jaar actualiseert het bestuur het geschiktheidplan, mede op basis van de Beleidsregel geschiktheid 2012 van DNB. Geschiktheid wordt bepaald op basis van kennis, beschikbaarheid (daarmee wordt bedoeld: voldoende tijd beschikbaar voor de uitvoering van bestuurstaken) vaardigheden en professioneel gedrag.

Ter zake de deskundigheidsbevordering is het bestuur daarbij uitgegaan van de eisen die zijn vastgelegd in het plan van aanpak deskundigheidsbevordering, zoals opgesteld door de pensioenkoepels. In het plan is vastgelegd aan welke deskundigheidseisen de bestuursleden individueel én het bestuur als geheel moeten voldoen. De aandachtsgebieden zijn als volgt geformuleerd:

1. Het besturen van een organisatie;
2. Relevante wet- en regelgeving;
3. Pensioenregelingen en pensioensoorten;
4. Financieel technische en actuariële aspecten;
5. Administratieve organisatie en interne controle;
6. Uitbesteden van werkzaamheden;
7. Communicatie.

Jaarlijks wordt in een bestuursvergadering besproken welke maatregelen nodig zijn ter bevordering en handhaving van de geschiktheid van het bestuur als totaal gezien en de bestuursleden afzonderlijk.

Ter vergroting van de deskundigheid volgen alle bestuursleden de relevante vakliteratuur. Daarnaast wordt het bestuur gevraagd en ongevraagd op de hoogte gehouden van alle actuele ontwikkelingen door de adviserend actuaris.

De aspirant bestuursleden volgen een opleiding met betrekking tot het besturen van een pensioenfonds bij SPO.

Functioneren en zelfevaluatie bestuur

Het bestuur voert in principe jaarlijks een zelfevaluatie uit over het functioneren van de afzonderlijke bestuursleden en het bestuur als geheel.

Tijdens de zelfevaluatie wordt stil gestaan bij de wijze waarop de bestuursleden besturen en tot besluitvorming komen. Daarbij wordt onder andere aandacht besteed aan factoren als teamwork, deskundigheid, integriteit, het besluitvormingsproces en het uitvoeringsproces.

Zoals aangegeven in het jaarverslag 2014 heeft de zelfevaluatie van het bestuur in het voorgaande jaar, als gevolg van de diverse wijzigingen in wet- en regelgeving, slechts beperkt aandacht gekregen. Dit punt is in 2015 en begin 2016 door het bestuur actief opgepakt. In de bestuursvergadering van 4 april 2016 is de kennismatrix besproken en vastgesteld. Op basis hiervan zal aansluitend de toetsing van het bestuur plaatsvinden.

Naleving wet- en regelgeving

Het bestuur heeft in 2015 de geldende wet- en regelgeving gevolgd, waarbij geen sprake is geweest van overtreding hiervan. Dit wordt onderkend door de bevindingen van de compliance officer en het gegeven dat vanuit DNB hieromtrent geen meldingen aan het fonds zijn gedaan.

Gedragcode

Het fonds kent een gedragscode ter voorkoming van belangenconflicten. De gedragscode draagt mede bij tot het integer functioneren van het fonds ten behoeve van al diegenen die bij het fonds belang hebben en tot het waarborgen van de goede naam en reputatie van het fonds als marktpartij. De gedragscode wordt in overleg met de compliance officer jaarlijks getoetst op actualiteit.

De bestuursleden ondertekenen jaarlijks een verklaring waarin het desbetreffende bestuurslid verklaart alle voor hem relevante en voor hem geldende bepalingen uit de gedragscode voor de bestuursleden van Stichting Calpam-Pensioenfonds over het kalenderjaar juist te hebben nageleefd.

De bevindingen van de compliance officer zijn opgenomen op pagina 7.

Toeziethouders

Gedurende 2015 heeft afstemming met De Nederlandse Bank (DNB) plaatsgevonden omtrent de aanwending van de bestemmingsreserve 'Uitdeling overreserves'. Het fonds is voornemens om, gezien de financiële positie, een deel van de overtollige middelen op korte termijn aan te willen wenden voor enerzijds het verrichten van een aantal aanvullende uitkeringen en het eenmalig verhogen van de opgebouwde rechten. Daarnaast zal tevens een bedrag aan de werkgever worden terugbetaald. Bijzonder punt van aandacht hierbij is de wijze van uitvoer van de terugstorting, alsmede de waarborg dat de terugstorting op de juiste wijze ten gunste van zowel de werkgevers als de werknemers komt.

Daarnaast dient tevens afstemming met de Belastingdienst plaats te vinden omtrent enerzijds het voorkomen van bovenmatigheid van de regeling (als gevolg van eventuele aanvullende uitkeringen en eenmalige verhogingen) en anderzijds het op fiscaal toegestane wijze uitvoeren van de terugstorting. Het fonds heeft een en ander in een brief aan de Belastingdienst gemotiveerd en is momenteel in afwachting van een reactie.

Gedurende 2015 heeft geen overleg met de Autoriteit Financiële Markten (AFM) plaatsgevonden.

Aan het pensioenfonds zijn in het afgelopen jaar geen dwangsommen of boetes opgelegd.

Uitbesteding

De pensioenwet schrijft onder meer voor dat tussen de werkgever en de pensioenuitvoerder een uitvoeringsovereenkomst dient te zijn. Het fonds is in de eerste plaats de uitvoerder van de pensioenregeling. In de uitvoeringsovereenkomst tussen de werkgever en het fonds is onder andere de premie opgenomen die de werkgever jaarlijks verschuldigd is.

De administratie van de verzekeren, de financiële administratie en de beleggingsadministratie zijn door het fonds uitbesteed aan Calpam B.V., welke voor een deel van de werkzaamheden gebruikt maakt van externe partijen. Met deze externe partijen zijn overeenkomsten ter zake afgesloten en vindt een jaarlijkse evaluatie van de verrichte werkzaamheden plaats.

Communicatie

In het verslagjaar is veel aandacht besteed aan communicatie, mede door het opzetten van een website ten behoeve van de deelnemers. De pensioeninformatie op deze website is actueel.

Mede op basis van de in te voeren wet Pensioencommunicatie wordt bezien op welke wijze 'social media' mogelijk als kanaal kan worden gebruikt om de deelnemers verder te kunnen bereiken.

Noemenswaardig punt is dat het fonds in 2015 volop in de belangstelling heeft gestaan door het winnen van de Gouden Pensioen Pro-award voor 'Beste Pensioenfonds van Nederland 2015'.

Klachten- en geschillenprocedure

Het fonds heeft een klachtenregeling en een geschillenregeling. Klachten kunnen worden ingediend bij de administrateur van het pensioenfonds en geschillen kunnen worden ingediend bij de secretaris van het fonds.

Een onderscheid dient te worden gemaakt tussen klachten en geschillen. Klachten gaan over de uitvoering van de pensioenregeling. Geschillen gaan over de interpretatie van bestuursbesluiten, regelingen en afspraken.

Gedurende het boekjaar zijn geen klachten of geschillen bij het fonds ingediend.

Pensioenuitvoeringskosten

De Pensioenfederatie heeft in november 2011 het rapport 'Aanbevelingen Uitvoeringskosten' gepubliceerd teneinde pensioenfondsen een leidraad te geven naar een hogere transparantie omtrent de beleggingen en de kosten die daarmee zijn gemoeid. Het betreft met name het inzicht in kosten vermogensbeheer, welke nu (gedeeltelijk) worden verrekend binnen de fondsen waarin wordt belegd. Bij de Aanbevelingen geldt 'comply or explain', waarbij de Pensioenfederatie de voortgang gaat monitoren.

In aanvulling hierop heeft de Pensioenfederatie in maart 2012 een nadere uitwerking gepresenteerd van de Aanbevelingen. Hierin worden concrete handvatten aangereikt om te komen tot een consistente berekening van de totale kosten van vermogensbeheer. De uitwerking bevat definities van wat allemaal onder kosten moet worden verstaan.

De aanbevelingen zijn als volgt:

- Rapporteer de kosten van pensioenbeheer in euro per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden. Daarnaast kan het fonds er voor kiezen om aanvullend de kosten als percentage van de premie te rapporteren. Hierbij dient te worden opgemerkt dat Stichting Calpam-Pensioenfonds bij de berekening van de kosten per deelnemer uitgaat van het totaal van de deelnemers (inclusief gewezen deelnemers (slapers)), in verband met het relatief geringe aantal deelnemers;
- Rapporteer de kosten van het vermogensbeheer in procenten van het gemiddeld belegd vermogen. Bekijk deze kosten ook in relatie tot:
  - de gekozen beleggingsmix en de bijbehorende benchmarkkosten;
  - het rendement over een langere termijn;
- Rapporteer separaat (eventueel geschatte) transactiekosten in procenten van het gemiddeld belegd vermogen.

Voor Stichting Calpam-Pensioenfonds zijn de volgende gegevens bekend (alle bedragen in hele euro's):

<i>(bedragen in hele euro)</i>	2015	2014
	_____	_____
Pensioenuitvoeringskosten	332.000	496.000
Aantal deelnemers	293	307
Kosten per deelnemers derhalve	1.133	1.616
Gemiddeld belegd vermogen	65.010.000	63.424.000
Vaste en variabele beheerkosten	108.000	109.000
Kosten als percentage van belegd vermogen derhalve	0,17%	0,17%
Transactiekosten	13.000	23.000
Kosten als percentage van belegd vermogen derhalve	0,02%	0,04%

De daling van de kosten per deelnemer wordt veroorzaakt doordat in 2014 sprake was van hogere advieskosten als gevolg van de gewijzigde regelgeving, alsmede de uitgebreide discussie omtrent de toekomst van het fonds.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur van Stichting Calpam-Pensioenfonds kwam 6 keer bijeen in het verslagjaar (waarvan twee keer in combinatie met het verantwoordingsorgaan).

De belangrijkste besproken onderwerpen waren onder meer:

- Jaarverslag 2014;
- Aanwending bestemmingsreserve 'Uitdeling overreserves';
- Aanpassing statuten en algemeen pensioenreglement;
- Aanpassing ABTN aan de wetgeving 2015 (nFTK);
- Uitwerken functieprofielen;
- Uitwerken schema belangenverstremgeling;
- ALM-studie en continuïteitsanalyse.

Verslag van de visitatiecommissie

Deze rapportage bevat de bevindingen van de Visitatiecommissie naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het Bestuur van Stichting Calpam-Pensioenfonds over het verslagjaar 2015. De taak van Visitatiecommissie bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het Bestuur van het fonds, op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Naast haar bevindingen doet de Visitatiecommissie ook enkele aanbevelingen aan het Bestuur.

De huidige Visitatiecommissie is benoemd door het Bestuur voor een periode van een jaar. De Visitatiecommissie legt verantwoording af aan het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de werkgevers.

De Visitatiecommissie bestaat uit:

- Léon Zijlmans, voorzitter, zelfstandig gevestigd actuaaris
- Gwen van Tongeren, actuaaris en als investment consultant werkzaam bij Strategieon Investment Consultancy B.V.
- Lucie Duynstee, pensioenprofessional en werkzaam als zelfstandig pensioenspecialist.

Algemeen oordeel

Stichting Calpam-Pensioenfonds bevindt zich al jaren in een erg luxe financiële positie, in tegenstelling tot het gros van de Nederlandse pensioenfondsen. Dit vloeit voort uit een consistent, lange termijn visie op met name het beleggingsbeleid. In 2015 heeft het Bestuur voor deze visie ook enkele prijzen ontvangen.

De Visitatiecommissie constateert dat het Bestuur van Stichting Calpam-Pensioenfonds op treedt als een hecht team met een zeer goede onderlinge verstandhouding. Bestuursbesluiten worden bijna altijd unaniem genomen, waarbij de bestuursleden namens de werkgevers, door hun langlopende ervaring in het Bestuur, een zekere trekkersrol vervullen. Ook de samenwerking met de Administrateur is prima. De onderbouwing van formele besluiten dient daarna nog wel in de vergadering te worden vastgelegd.

Het Bestuur is zich goed bewust van de mogelijke risico's die gelopen worden bij de uitvoering van hun werkzaamheden en de algemene risico's voor het Pensioenfonds. Dit bewustzijn is grotendeels gebaseerd op de hoge mate van ervaring (door opleiding, dagelijkse werk en bestuurservaring), met name bij de bestuursleden die namens de werkgevers zitting hebben.

Met de komst van twee nieuwe aspirant-bestuursleden komt er weer vers bloed in het Bestuur. Deze aspirant-bestuursleden dienen weliswaar nog een verklaring van geen bezwaar te ontvangen van DNB, maar zij draaien beiden inmiddels wel mee, ook om ervaring op te doen. Daarnaast volgen zij opleidingen om aan hun basis niveau deskundigheid te kunnen voldoen. Uitgezocht dient te worden in hoeverre genomen besluiten waarbij de aspirant-bestuursleden ook hebben gestemd, juridisch stand houden.

Het Bestuur gaat werken aan het opnieuw opbouwen van voldoende deskundigheid en geschiktheid op een aantal aandachtsgebieden. Het bestuur heeft vastgelegd jaarlijks het geschiktheidsplan te actualiseren en ook te bespreken welke maatregelen nodig zijn ter bevordering en handhaving van de geschiktheid van het bestuur, zowel in totaal als per individueel bestuurslid.

Het Bestuur heeft aangegeven, en ook in het jaarverslag over 2014 beschreven, dat een aantal voorgestelde aanbevelingen van de Visitatiecommissie eind 2013 is overgenomen en uitgevoerd. Daarnaast staan een aantal voorgestelde aanbevelingen wel in de planning om uitgewerkt te worden.

De contacten tussen het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan zijn goed. Er wordt ten minste twee maal per jaar een overlegvergadering gehouden. De Visitatiecommissie heeft het deskundigheidsniveau van het Verantwoordingsorgaan niet kunnen terug vinden. De Visitatiecommissie stelt voor om ook voor de leden van het Verantwoordingsorgaan een geschiktheidsplan op te stellen zodat de wettelijk vastgelegde rol van het Verantwoordingsorgaan binnen het pensioenfonds ook duidelijker en belangrijker zal worden. De

betreffende leden hebben dit zelf ook al aangekaart en zouden hier wellicht het initiatief meer naar zich zelf kunnen trekken.

Het is duidelijk dat het Bestuur het belang van de deelnemers, slapers en gepensioneerden bovenaan stelt. Uit de interviews komt naar voren dat de belangen tussen deze partijen ook goed worden afgewogen. Dit blijkt o.a. duidelijk uit de gekozen oplossing van de extra uitkering aan de gepensioneerden; voor de actieven en slapers is hierbij grondig onderzoek gedaan op welke wijze ook zij kunnen meedelen in 'een extra uitkering'. Wel vraagt de Visitatiecommissie zich af of de mogelijkheid van compensaties van risico's, die niet betrekking hebben op de regelingen binnen het pensioenfonds, vallen onder de 'evenwichtige belangenafweging'.

Uiteindelijk blijkt ook hier de kracht van een relatief klein ondernemingspensioenfonds met betrekking tot communicatie; de lijnen tussen de deelnemers en de vertegenwoordigers in het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan zijn kort.

Aanbevelingen vanuit de Visitatiecommissie

Naast haar bevindingen op diverse onderdelen van de visitatie, doet de Visitatiecommissie ook diverse aanbevelingen aan het Bestuur. De belangrijkste hiervan zijn:

- Stel een reglement op voor het Dagelijks Bestuur waaruit haar taken en bevoegdheden duidelijk blijken.
- Stel een reglement op voor de Beleggingscommissie waaruit de taken en bevoegdheden blijken en tevens ook waar nodig wordt aangegeven hoe de functiescheiding is ingericht.
- Pas het reglement van de Visitatiecommissie aan naar de huidige wetgeving en vermeldt hierin de volledige taken en bevoegdheden en de feitelijke contractuele afspraken met de leden van de Visitatiecommissie.
- Stel een opleidingsplan op voor de leden van het Verantwoordingsorgaan.
- Het Bestuur dient zich voortdurend te oriënteren op de houdbaarheid op de lange termijn van het paritair bestuursmodel.
- Laat bij alle besluiten de evenwichtige belangen afweging duidelijk naar voren komen in de notulen.
- Maak 'de toekomst van het pensioenfonds' een regelmatig terugkerend onderwerp op de agenda van de bestuursvergaderingen.
- Rapporteer (minimaal) in het jaarverslag over afwijkingen van de Code Pensioenfondsen en motiveer waarom een norm niet (volledig) wordt toegepast.
- Leg de korte termijn risicohouding vast in de ABTN middels de hoogte van het vereist eigen vermogen of een bandbreedte hiervoor.
- Leg de risicohouding vast in de Verklaring inzake Beleggingsbeginselen.
- Maak een speerpunt van integraal risicomanagement.
- Breng het derivatenbeleid in overstemming met de wet en monitor de uitvoering.
- Stel ook een handboek op inzake de communicatie richting deelnemers en werkgevers dat voldoet aan de Wet Pensioencommunicatie.

Tot slot

De Visitatiecommissie wil nogmaals haar waardering uitspreken aan alle betrokkenen bij deze visitatie voor hun medewerking in de aanlevering van de gevraagde informatie en de openheid tijdens de interviews.

De Visitatiecommissie:

Léon Zijlmans, voorzitter
Gwen van Tongeren
Lucie Duynstee

31 mei 2016

Reactie van het bestuur op het verslag van de Visitatiecommissie

Het bestuur dankt de visitatie commissie voor de constructieve samenwerking en kijkt uit naar de voortzetting hiervan in het komende jaar. De door de visitatie commissie gedane aanbevelingen zullen door het bestuur in de tweede helft van 2016 worden besproken en nader worden uitgewerkt. Hierbij zal uitgangspunt voor het bestuur zijn:

- dat reglementen, uitvoeringsmaatregelen e.d. dienen te voldoen aan de wetgeving in het algemeen en de pensioenwet in het bijzonder en de code pensioenfondsen tenzij het bestuur met redenen omkleed besluit af te wijken van de code;
- reglementen en uitvoeringsmaatregelen passend dienen te zijn voor de aard en omvang van het CPF zodat de uitvoeringskosten op een aanvaardbaar niveau blijven;

Het verantwoordingsorgaan zal over de opvolging en nadere uitwerking van de aanbevelingen van de visitatie commissie worden geïnformeerd en in staat worden gesteld, ook haar visie op de aanbevelingen en voorgestelde uitwerking door het bestuur te geven.

Het bestuur van de Stichting Calpam-Pensioenfonds

Verslag van het verantwoordingsorgaan

Verslag VerantwoordingsOrgaan (VO) Stichting Calpam-Pensioenfonds (CPF) 2015

Algemeen

2015 is in het kader van ontwikkelingen zoals bv. adviesaanvragen e.d. een relatief rustig jaar geweest. 2015 kenmerkt zich echter ook als een jaar waarin diverse (soms urgente!) lopende zaken ongewenste vertragingen hebben opgelopen respectievelijk niet tot uitvoering zijn gekomen. In de voetnoot van dit document wordt hierop onder Bevindingen/Oordeel/Aanbevelingen teruggekomen.

Samenstelling verantwoordingsorgaan op 1 januari 2015

<u>Namens geleidingen:</u>	<u>Naam:</u>	<u>Aftredend</u>
De deelnemers:	Dhr. M.P. van der Wal*)	2017
	Mevr. V. de Klerk*)	2017 **)
De gepensioneerden:	Dhr. N.P. Woudenberg (voorzitter)	2017
	Mevr.C.C.Jansen	2018
	Dhr. E. Kas	2016
De gewezen deelnemers:	Dhr. R. De Bruin	2017
De werkgever:	Dhr. R.J.M. Voorham	2018

Ad *) In de loop van 2015 heeft dhr. M.P. van der Wal het VO verlaten en is eind 2015 opgevolgd door mevr. V. de Klerk

Ad **) Reglementair neemt mw. De Klerk de lopende zittingsduur over van de heer van der Wal. In 2017 kan zij aan de betreffende geleiding herkiesbaar worden voorgesteld.

Vergaderingen

In 2015 zijn er 6 vergaderingen/bijeenkomsten geweest:

15-06 Overleg EK en NPW te Zoetermeer

Bij dit overleg zijn voorbereidingen besproken voor de VO-vergadering van 17-06

17-06 VO-vooroverleg 4 te Gorinchem voor de Gezamenlijke Vergadering op 21-06

Tijdens dit vooroverleg is aandacht besteed aan/gesproken over:

- Notulen 41^e gezamenlijke vergadering.
- Jaarverslag 2014
- Actuarieel rapport
- Jaarverslag VO 2014
- Financieel crisisplan
- Rapport visitatiecommissie
- Vermogensrapportage
- Notulen VO-vergadering van 9-12-2014.

21-06 Gezamenlijke Vergadering 42 Bestuur en VO te Dordrecht

09-11 Speciaal overleg (gedelegeerde deelname [HH. Kas en Woudenberg]) in Gorinchem: toelichting extra uitkering

Tijdens deze bijeenkomst zijn een aantal zaken rond de extra uitkering besproken met en toegelicht door het bestuur.

27-11 VO-vooroverleg 5 te Gorinchem voor de Gezamenlijke Vergadering op 10-12

Tijdens dit vooroverleg is aandacht besteed aan/gesproken over:

- Notulen vorige vergadering VO nr 4.
- Notulen vorige gezamenlijke vergadering nr. 42
- Notulen vergadering bestuur ????? (niet ontvangen)
- Extra uitkeringen 2014/2015 (adviesaanvraag)
- Financiële gegevens Q3
- Memo indexatie
- ALM studie
- Incidentenregeling (adviesaanvraag)
- TOP problemen
- Vragenlijst Mw. C.C. Jansen
- Tijdigheid gegevensverstrekking.
- Opvolging Hr. M. van der Wal.

10-12 Gezamenlijke vergadering 43 te Woerden

Adviezen, gevraagd / gegeven

01-12 akkoord (met aantekeningen) op extra uitkeringen.

09-04 akkoord (met aantekeningen) op vergoedingsregeling.

21-6 gezamenlijke vergadering 42

punt 6 akkoord op;

- Jaarverslag / jaarrekening

- Actuarieel rapport (enkele teksten zullen beter worden geformuleerd)

- punt 10 adviesaanvraag naar VO inzake personele bezetting V(isitatie)C(omissie). Uitgangspunt in principe dezelfde mensen.

- punt 13 VO vraagt om checklist officiële documenten.

10-12 gezamenlijke vergadering 43

Punt 4: Indexatie 2016.

Het VO verleent goedkeuring aan de toezegging van de indexatie indien en voor zover de dekkingsgraad per einde jaar meer bedraagt dan 145%.

Punt 10: Akkoord met de herbenoeming van dhr.J. Theunisz.

Bevindingen

Het VO ervaart de samenwerking met het bestuur van het CPF als positief en constructief en spreekt haar waardering uit voor de openheid en het getoonde en genoten wederzijdse vertrouwen. Ook ervaart het VO de combinatie van bestuursformatie vanuit Calpam SMD, t.w. leden van de directie van Calpam SMD, met de invulling van hun functie binnen het CPF als 100% integer.

Binnen de samenstelling van het VO is de vertegenwoordiging vanuit de “deelnemers” in de persoon van de heer van der Wal door beëindiging van het dienstverband van de heer van der Wal vacant geworden. De vacature is eind 2015 ingevuld door Mw. Vera de Klerk.

Gedurende 2015 is diverse keren gebleken dat door operationele omstandigheden binnen Calpam SMD het voor betreffende personen niet mogelijk bleek om naar verwachting lopende zaken en/of voorziene ontwikkelingen te behandelen cq. af te handelen. Het VO spreekt hierover, ondanks begrip voor “operational necessities”, haar teleurstelling uit en zal zich in 2016 beraden op haar mogelijke aanvullende ondersteuning om in samenwerking met het bestuur dit soort vertragingen waar mogelijk te voorkomen. In dat kader zal het VO zich in 2016 voorbereiden op een meer (pro-) actieve rol!

De uitvoerende en ondersteunende rol van Buck Consultants voor het CPF wordt door het VO als bijzonder waardevol ervaren waarbinnen o.a. constant aandacht wordt besteed aan de technisch inhoudelijke kennis gericht op onderwerpen en aspecten die direct met de uitvoering van de werkzaamheden van bestuur en VO te maken hebben.

Ook naar de Beleggingscommissie spreekt het VO haar bijzondere waardering uit voor de wijze waarop zij op de uiterst solide basis vanuit het verleden haar beleggingsstrategie bepaalt en uitvoert en daarmee ondanks soms zeer wisselende marktomstandigheden een constant uiterst positief rendement weet te handhaven.

Oordeel

Het VO is van oordeel dat zij haar huidige taken met voldoende deskundigheid naar behoren vervult. Anderzijds is het VO ook van oordeel dat vanuit het bestuur van het CPF initiatief mag en kan worden verwacht om de taken van en binnen het VO te verruimen zoals binnen de pensioenwetgeving voor een VO is vastgesteld. Een en ander zal zeker impact hebben op de (persoonlijke) inzet van de leden van het VO maar vereist ook van/vanuit het bestuur een wezenlijke verandering in haar strategische en uitvoerende beleid. Het VO wil zich hierop voorbereiden en voorziet in 2016 daarvoor de eerste initiatieven.

Het VO is ook van oordeel dat vanuit het CPF met inspanning van alle betrokkenen een juiste invulling wordt gegeven aan de rechten die door de diverse geledingen zijn/worden opgebouwd in het kader van pensioenvoorzieningen. Het VO complimenteert in deze ook het bestuur dat op eigen cq. extern initiatief constant de mogelijkheden onderzoekt voor mogelijke verbeteringen in uitkering en/of opbouw steeds weer gebaseerd op diverse lange termijn studies.

Het VO kan zich in haar eigen verantwoording niet verenigen met onnodige en ongewenste vertragingen in processen welke om redenen van prioriteit niet binnen gestelde termijnen haalbaar blijken!

Aanbevelingen

Naar aanleiding van bovenstaande moet er in 2016 naar worden gestreefd om zo veel als mogelijk de zo noodzakelijke samenwerking met en tussen het Bestuur en het VO verder invulling en gestalte te geven. In dat kader zullen bestuur en VO met elkaar vanuit diverse invalshoeken moeten komen tot een nadere strategische definitie en invulling van procedures waarvan uit voorkomende processen in optimaal haalbare plannen en planningen kunnen worden vertaald en uitgevoerd. Onontbeerlijk in dit geheel is het gezamenlijk opzetten en invullen van een aantal cruciale procedures zoals:

- Een opleidingsplan/schema zowel Bestuur als VO waarin naast aandacht voor de ontwikkelingen op de ontwikkelingen op het gebied van de technische invulling en uitvoerbaarheid OOK aandacht moet worden gegeven aan de ontwikkelingen op operationeel organisatorisch gebied en de daarvoor (ook vanuit de Pensioenwetgeving!) benodigde/vereiste kennis en op te bouwen ervaring!
- Een communicatieplan waarin voor zowel het bestuur als het VO duidelijk wordt omschreven wat in het kader van de te verwachten en te leveren inspanningen door de betreffende organen moet worden ingevuld en voorzien mede rekening houdend met de diverse belanghebbende geledingen van het CPF!
- Een voor bestuur en VO geïntegreerde actielijst waarin duidelijk voor alle (geautoriseerde!) betrokkenen wordt aangegeven op basis van welke doelstellingen planningen en invullingen van wezenlijk belang zijn en voor genoemde betrokkenen volgbaar en meetbaar zijn!
- Een digitaal archief waarin volgens aan te leggen autorisatienormen alle officiële documenten van het CPF inclusief de eigen archiveringen van respectievelijk bestuur en VO kunnen worden vastgelegd en vanuit die broninformatie kan worden gezorgd voor een solide, betrouwbaar en actueel beheer mede op basis van het garanderen van de juiste versies en statussen van bepaalde documenten zoals regelingen, verslagen e.d.

Namens het VO van het CPF

E. Kas, secretaris
N.P. Woudenberg, voorzitter

Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor de constructieve samenwerking en kijkt uit naar de voortzetting hiervan in het komende jaar. De door het verantwoordingsorgaan gegeven aanbevelingen en opmerkingen zullen gedurende het komende jaar worden opgepakt c.q. nader worden uitgewerkt. Vooral de opmerking over vertragingen door “operational neccesities” zal het bestuur actief oppakken en trachten het verantwoordingsorgaan in een eerder stadium pro actief in het besluitvormingsproces (bijvoorbeeld bij het opleidingsplan) te betrekken, zodat de besluitvorming en uitwerking van besluiten vlotter zal verlopen.

Het bestuur zal in de aanpassing van reglementen of uitvoeringsmaatregelen, zoals bijvoorbeeld een opleidingsplan, er naar streven dat deze enerzijds voldoen aan de wetgeving (vooral de pensioenwet) en anderzijds passend zullen zijn voor de aard en omvang van het fonds, zodat de uitvoeringskosten op een aanvaardbaar niveau voor het CPF blijven.

Het verantwoordingsorgaan zal tijdig over de ontwikkelingen hieromtrent op de hoogte worden gehouden en waar mogelijk vroegtijdig in de besluitvorming worden betrokken..

Het bestuur van de Stichting Calpam-Pensioenfonds

Pensioenparagraaf

Het fonds en de aangesloten werkgevers hebben een uitvoeringsovereenkomst afgesloten, waarin de gemaakte afspraken met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling zijn opgenomen.

De stichting stelt een kostendekkende pensioenpremie vast die actuariëel benodigd is voor de in het betreffende kalenderjaar op te bouwen pensioenaanspraken vermeerderd met een opslag voor het in stand houden van het vereiste eigen vermogen en vermeerderd met een opslag ter dekking van uitvoeringskosten die kunnen worden toegerekend aan de betreffende pensioenopbouw.

Bij nadere afspraak is de premie voor de werknemers van Calpam B.V. in beginsel vastgesteld op 4% van de pensioengrondslag boven de franchise. Deze franchise is gelijk aan $10/7 \times$ AOW aan een gehuwde, zonder toeslag, geldend op 1 januari. De premie voor de werknemers van Calpam SMD Olie B.V. is vastgesteld op 8% van de pensioengrondslag. Deze afspraken worden jaarlijks door het bestuur geëvalueerd.

Aan de door de werkgever verschuldigde bijdrage is een maximum gesteld van 17,5% van de som der salarissen van de aan de pensioenregeling deelnemende werknemers.

Een premiekorting voor de werkgever is mogelijk indien en voor zover de dekkingsgraad hoger is dan 145%. Een terugstorting aan de werkgever is mogelijk indien en voor zover de dekkingsgraad hoger is dan 177%. Een premiekorting c.q. terugstorting is slechts mogelijk indien geen sprake is van achterstanden in de voorwaardelijke toeslagverlening over de laatste 10 jaar.

In geval van een terugstorting zal tevens een extra uitkering voor de pensioengerechtigden c.q. pensioenverhoging voor (gewezen) deelnemers dienen plaats te vinden. Het bestuur van de stichting zal hierin een desbetreffend besluit nemen waarbij geldt dat bij een tegenstem van het bestuurslid van de zijde van de pensioengerechtigden een meerderheid van tenminste drie/vierden van stemmen van de aanwezige stemgerechtigden nodig is om een betreffend voorstel aan te nemen.

Kenmerken pensioenreglement en -regeling

De pensioenregeling, welke betrekking heeft op de werknemers die vóór 1 oktober 1989 in dienst en al deelnemer waren, kan op hoofdlijnen als volgt worden weergegeven:

De regeling betreft een uitkeringsovereenkomst: final pay met levensjaren. Binnen deze regeling worden rechten op ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen opgebouwd. Het ouderdomspensioen is gelijk aan $1,75\% \times$ de eerste pensioengrondslag $\times$ deelnemersjaren + 70% over de nadien optredende grondslagstijging + 7% van het backservice pensioen per 31 december 2000. Het partnerpensioen is gelijk aan 85% van het te bereiken ouderdomspensioen bij aangegaan huwelijk of samenlevingsverband voor de pensioendatum. Het wezenpensioen is gelijk aan 17% van het te bereiken ouderdomspensioen; uitkering hiervan vindt plaats tot 18 jaar met een mogelijk verlenging tot 27 jaar.

De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioengevend salaris verminderd met de franchise. Het pensioengevend salaris is gelijk aan $12 \times$ het vaste maandsalaris van januari, verhoogd met 6% vakantietoeslag (indien van toepassing) en een 13^e maand. De franchise is gelijk aan $10/7 \times$ AOW voor alleenstaanden.

De werkgeversbijdrage is voor deze regeling vastgesteld op 5% van de som der pensioengevende salarissen. De maximumpremie voor de werkgever bedraagt 12% van de salarissom van de deelnemers. Deze premie wordt niet ingevorderd indien en voor zover de dekkingsgraad hoger ligt dan 145%. De bijdrage voor de deelnemers is op dit moment nihil.

Per 1 januari 2001 is de stichting opengesteld voor de overige werknemers van de werkgever. Deze pensioenregeling kan op hoofdlijnen als volgt worden weergegeven:

De regeling betreft een uitkeringsovereenkomst: geïndexeerde middelloonregeling. Binnen deze regeling wordt rechten op ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen opgebouwd. De opbouw van het ouderdomspensioen is gelijk aan $1,875\% \times$ de pensioengrondslag in het betreffende jaar. Het partnerpensioen is gelijk aan 70% van het te bereiken ouderdomspensioen bij aangaan huwelijk of samenlevingsverband voor de pensioendatum. Het wezenpensioen is gelijk aan 14% van het te bereiken ouderdomspensioen; uitkering hiervan vindt plaats tot 18 jaar met een mogelijk verlenging tot 27 jaar.

De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioengevend salaris verminderd met de franchise. Het pensioengevend salaris is gelijk aan $12 \times$ het vaste maandsalaris van januari, verhoogd met vakantietoeslag (indien van toepassing), een 13^{e} maand (indien van toepassing) en het ploegendienstalaris c.q. structureel overwerk. De franchise is gelijk aan $10/7 \times$ AOW aan een gehuwde, zonder toeslag, geldend op 1 januari.

De pensioenpremie voor de deelnemers van Calpam B.V. bedraagt op dit moment 4% van het salaris boven de franchise; voor de deelnemers van Calpam SMD Olie B.V. bedraagt de pensioenpremie 8% van het salaris boven de franchise. Er vindt een jaarlijkse evaluatie plaats of dit beleid van een beperkte premie kan worden voortgezet. De resterende kostendekkende premie wordt niet ingevorderd van de werkgever indien en voor zover de dekkingsgraad hoger ligt dan 145% . De maximumpremie voor de werkgever bedraagt $17,5\%$ van de salarissom van de deelnemers.

Toeslagbeleid

Voor beide regelingen geldt dat toeslagen uit hoofde van waardevastheid niet automatisch worden toegekend, maar voorwaardelijk zijn in de zin van de Pensioenwet. Aan de verhoging in enig jaar en aan de verwachting voor komende jaren kunnen geen rechten worden ontleend ten aanzien van toekomstige verhogingen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd.

Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald. Eenmaal voorwaardelijk toegekende toeslagen zijn in de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen.

Het toeslagbeleid is van toepassing op de opgebouwde pensioenrechten van gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden in de levensjarenregeling en op de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden in de middelloonregeling.

De toekenning van een toeslagverhoging is mede afhankelijk van de dekkingsgraad (DG) volgens onderstaande tabel:

Solvabiliteit	Toekenning toeslag
DG < 120%	Nihil
DG > 120% en DG < 145%	Pro rata
DG > 145%	Volledig

Bij een dekkingsgraad boven de 145% worden ook toeslagen toegekend over de afgelopen 10 jaar die eventueel zijn gemist, indien en voor zover de dekkingsgraad na toekenning boven de 145% blijft. Bij het toekennen van de toeslag dient ook vastgesteld te worden dat deze toekomstbestendig is conform de wettelijke vereisten die daaraan gesteld worden. Dit houdt in dat de contante waarde van de in het jaar toe te kennen toeslag beschikbaar moet zijn in het vrije vermogen en dit ten opzichte van de beleidsdekkingsgraad.

Het bestuur is bevoegd van bovenstaande in negatieve zin af te wijken in zwaarwegende omstandigheden zoals tekortschietende rendementen gedurende een reeks van jaren. In zo'n geval van onvolledige indexatie zal de werkgever geen beroep kunnen doen op (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.

De in het kalenderjaar toegekende toeslagverhoging per 1 januari 2015 bedraagt 0,88% (per 1 januari 2014: 2,45%) voor de levensjarenregeling en 0,57% (per 1 januari 2014: 1,08%) voor de geïndexeerde middelloonregeling. Aan de “actieven” in de levensjarenregeling is een fictieve salarisverhoging voor de pensioenberekening toegekend van 0% (2014: 1%).

Het bestuur neemt de volgende factoren in aanmerking bij het toekennen van de (voorwaardelijke) toeslagen:

1. Het prijsindexcijfer, dat wil zeggen:
  - a. Het ongeschoonde prijsindexcijfer voor de levensjarenregeling;
  - b. Het geschoonde prijsindexcijfer voor de middelloonregeling;
2. De loonontwikkeling bij Calpam B.V.;
3. De financiële positie van Stichting Calpam-Pensioenfonds, waarbij met name de dekkingsgraad een belangrijke indicator is.

Over 2015 waren deze gegevens als volgt:

1. a. Het ongeschoonde prijsindexcijfer steeg met 0,60% (2014: 0,88%);
2. b. Het geschoonde prijsindexcijfer steeg met 0,39% (2014: 0,57%);
3. De loonontwikkeling bij Calpam B.V. in 2015 bedroeg 0,0% (2014: 1,0%);
4. Mede gezien de dekkingsgraad ultimo 2015 van 160,4% (de beleidsdekkingsgraad ultimo 2015 bedroeg 158,3%) en solvabiliteitsratio van 157,4% is sprake van een gezonde financiële positie.

Op basis van bovenstaande gegevens heeft het bestuur in 2015 besloten om per 1 januari 2016 de hiervoor vermelde toeslagen toe te kennen, deze zijn in de voorziening per 31 december 2015 al meegenomen. De deelnemers en gepensioneerden zijn over deze toeslagen en over het voorwaardelijke karakter van de toeslagregeling geïnformeerd.

De slapers zijn in 2014 geïnformeerd over hun geïndexeerde pensioenaanspraken. Het bestuur heeft als interne richtlijn dit eens in de 3 jaar te doen.

Aangesloten onderneming en ontwikkeling deelnemersbestand

De aangesloten ondernemingen betreffen Calpam B.V. te Gorinchem, Calpam SMD Olie B.V. te Gorinchem, Smits Kolen en Olie Handel B.V. te Gorinchem en Best Oil B.V. te Deventer.

De aantallen deelnemers over de afgelopen vijf jaar kunnen als volgt worden weergegeven:

	2015	2014	2013	2012	2011
Actieve deelnemers	45	52	49	55	42
Gewezen deelnemers (slapers)	53	48	56	59	74
Gepensioneerde deelnemers	195	207	210	208	201
	<u>293</u>	<u>307</u>	<u>315</u>	<u>322</u>	<u>317</u>

Onder de categorie actieve deelnemers zijn mede begrepen de gewezen deelnemers (slapers) die aanspraak hebben op voortzetting van pensioenopbouw uit hoofde van de afvloeiingsregelingen.

Verwachte wijzigingen in het komende jaar

Voor het komende jaar worden geen wijzigingen in de pensioenregeling verwacht.

Beleggingsparagraaf

Het beleggingsbeleid is vastgelegd in een beleggingsplan. Dit beleid wordt zelfstandig gevoerd waarbij overigens regelmatig met de beleggingsadviseur overleg wordt gepleegd. Het beleggingsbeleid zal periodiek doch tenminste eenmaal per jaar worden heroverwogen en in overleg met de actuariële adviseur en de beleggingsadviseurs eventueel worden herzien door het bestuur. De beleggingscommissie zal daartoe een voorstel aan het bestuur uitbrengen. Het beleggingsbeleid en elke voorgestelde wijziging daarvan dienen, voordat zij van kracht worden, te worden goedgekeurd door het bestuur.

Strategisch beleid

Het beleggingsbeleid van Stichting Calpam-Pensioenfonds is primair gericht op het zo volledig mogelijk matchen van de uitkeringsstromen, vanuit de door de actuaire vastgestelde voorziening pensioenverplichtingen (inclusief een theoretische inflatie van 3%), met de opbrengsten vanuit de portefeuille van vastrentende waarden (Matching portefeuille). Het rendement op deze Matching portefeuille volgt derhalve uit de gekozen samenstelling.

Het deel van het vermogen dat niet benodigd is voor de Matching portefeuille maakt onderdeel uit van de Rendementsportefeuille. De rendementsdoelstelling van deze portefeuille is het genereren van een zodanig rendement dat de uitvoeringskosten van de stichting volledig worden gedekt alsmede het kweken van een extra buffer met als doel dat de pensioenaanspraken van de pensioengerechtigden en van de gewezen deelnemers (slapers) zoveel mogelijk waardevast gehouden kunnen worden, gemeten over een voortschrijdende periode van 10 jaar.

Het beleggingsresultaat is daarbij gedefinieerd als de som van alle directe beleggingsinkomsten (waaronder rente en dividend), opbrengsten ten gevolge van waardevermeerdering c.q. vermindering en alle overige aan de beleggingen te relateren opbrengsten en kosten.

Het bestuur heeft in 2015 een ALM-studie laten uitvoeren. Hieruit is naar voren gekomen dat er geen aanleiding is om af te wijken van het gevoerde beleggingsbeleid. Tevens is in 2015 een aanvangs haalbaarheidstoets uitgevoerd.

Het bestuur heeft ABN-AMRO Mees Pierson als externe beleggingsadviseur aangesteld; de bewaarder van de stukken is ABN-AMRO. De taakverdeling tussen het fonds en de beleggingsadviseur is als volgt:

- Het fonds stelt het beleggingsraamwerk en latere wijzigingen daarvan vast;
- Het bestuur heeft de beleggingscommissie de taak van het operationeel vermogensbeheer opgedragen. Deze doet dat binnen het raamwerk en rapporteert hierover;
- De adviseur kent het beleggingsraamwerk en brengt advies uit aan de beleggingscommissie over het beheer van het vermogen. De adviseur stelt rapportages op naar de beleggingscommissie omtrent de samenstelling van en mutaties in het vermogen. Tevens legt deze de beslissingen en motivatie van de beleggingscommissie vast met betrekking tot de mutaties in het vermogen;
- Het bestuur controleert de uitvoering van het beleggingsbeleid aan de hand van de rapportages van de beleggingscommissie.

In het raamwerk waarbinnen de vermogensbeheerder mag opereren zijn beleggingsrichtlijnen opgenomen in de vorm van een algemeen beleggingsplan. Jaarlijks bespreken partijen het gehele beleggingsraamwerk en de behaalde resultaten. Het algemeen beleggingsplan omvat de algemene beleggingsdoelstelling alsmede normen en bandbreedtes wat betreft:

- Verdeling over beleggingscategorieën;
- Valutabeleid;
- Samenstelling vastrentende portefeuille en de bandbreedtes;
- Samenstelling aandelenportefeuille en de bandbreedtes;
- Gebruik derivaten;
- Inhoud en frequentie rapportages.

Belangrijkste ontwikkelingen in het boekjaar

In het jaar 2015 hebben geen materiële wijzigingen in de samenstelling van de portefeuille plaatsgevonden.

Het over het boekjaar behaalde netto rendement bedraagt 2,96% (2014: 14,02%). Het rendement volgens de benchmark bedraagt 2,67% (2014: 17%).

In het eerste kwartaal van 2015 heeft het bestuur besloten de staatsobligaties en strips die diende ter dekking van de cash flows van 2016 tot en met 2019 te verkopen daar deze een zeer laag tot negatief rendement hadden. De opbrengst, circa € 10.000.000, wordt in rekening courant (cash flow 2016) en in deposito aangehouden, deze geormerkte liquiditeit wordt per desbetreffend jaar aan de cash flow match toegerekend. Deze tactische beslissing verklaart de afwijking en overschrijding van de maximum norm in de strategische beleggingsmix voor liquiditeit in de matching portefeuille.

Begin 2015 is tevens door het bestuur besloten om circa € 2.300.000 verkoopopbrengst van aandelen, als gevolg van winstneming op de sterk aangetrokken aandelenmarkt eind 2014, niet in aandelen te herinvesteren maar ook als liquiditeit aan te houden om de bestemmingsreserve te kunnen uitkeren. De aanneme was dat deze uitkering al in 2015 zou plaatsvinden.

Deze tactische beslissing verklaart de afwijking en overschrijding van de maximum norm in de strategische beleggingsmix voor liquiditeit in de rendementsportefeuille.

Asset mix en rendement

De omvang van het belegd vermogen kan als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)	2015	2014
Vastgoed	1.430	1.377
Aandelen	16.131	17.010
Vastrentende waarden	29.569	40.059
Overige beleggingen	1.683	1.672
Liquide middelen	15.478	5.612
	64.291	65.730

De strategische beleggingsmix kan als volgt worden weergegeven:

<i>Matching portefeuille</i>	minimum	norm	maximum	werkelijk
<u>Vastrentende waarden</u>				
Staatsobligaties	80,0%	90,0%	100,0%	71,3%
Supra nationaal	0,0%	10,0%	20,0%	0,0%
Credits	0,0%	0,0%	5,0%	2,1%
<u>Liquide middelen</u>	0,0%	0,0%	25,0%	26,6%
		100,0%		100,0%

Stichting Calpam-Pensioenfonds

<i>Rendementsportefeuille</i>	minimum	norm	maximum	werkelijk
<u>Vastrentende waarden</u>				
Staatsobligaties	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%
Supra nationaal	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%
Credits	5,0%	10,0%	25,0%	0,0%
Achtergestelde leningen	0,0%	10,0%	20,0%	5,8%
High Yield	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%
Converteerbare obligaties	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%
<u>Zakelijke waarden</u>				
Aandelen	50,0%	75,0%	100,0%	67,1%
Vastgoed	0,0%	5,0%	10,0%	6,0%
Hedge Funds	0,0%	0,0%	5,0%	1,2%
Derivaten	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%
<u>Liquide middelen</u>	0,0%	0,0%	10,0%	19,9%
		100,0%		100,0%

Verantwoord beleggingsbeleid

In het kader van maatschappelijk verantwoord beleggen heeft het bestuur geconcludeerd dat het fonds, met name gezien het relatief bescheiden vermogen, slechts beperkt een actieve rol kan spelen. De beleggingscommissie zal in haar keuzes rekening houden met maatschappelijk verantwoord beleggen en, voor zover zij daar wetenschap van heeft, niet bewust beleggen in partijen die zich bijvoorbeeld bezig houden met het fabriceren van wapens. Ook uitgesloten zijn ondernemingen die handelen in strijd met de UN Global Compact principes. Dit zijn principes op het gebied van mensenrechten, milieu, arbeidsomstandigheden en anti-corruptie. Daar waar mogelijk zal een voorkeur worden gegeven voor beleggingen in bedrijven die voorop lopen in investeringen in het klimaat en milieu.

Ontwikkelingen in het komende jaar

Het beleggingsbeleid zal het komende jaar in beginsel ongewijzigd worden voortgezet.

Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar

<i>(x € 1.000)</i>	eigen vermogen	technische voorziening	dekkings- graad
Stand per 31 december 2014	23.348	40.211	158,1%
Resultaat boekjaar	183		
Stand per 31 december 2015	23.531	38.918	160,4%

Het positieve resultaat wordt met name veroorzaakt door het behaalde beleggingsresultaat. Het volledige resultaat is toegevoegd aan de algemene reserve van het fonds

De definitie van de dekkingsgraadbepaling is per ultimo 2015 gewijzigd. Tot en met 2014 werd deze berekend door het pensioenvermogen (algemene reserve en voorziening pensioenverplichtingen ná aftrek herverzekering) te delen door de voorziening pensioenverplichtingen (ná aftrek herverzekering). Per ultimo 2015 dient in deze formule de voorziening pensioenverplichtingen vóór aftrek herverzekering te worden gebruikt.

Gezien de geringe omvang van de herverzekering is deze door het fonds in het verleden niet meegenomen in de berekening van de dekkingsgraad (en werd deze reeds berekend op basis van de nieuwe formule).

Kostendekkende premie

Voor de middelloonregeling is de overgangsregeling afgelopen waar een sterk verhoogde bijdragegrens gold sinds 2008. Op verzoek van de werkgever is de deelnemersbijdrage voor werknemers van Calpam B.V. vastgesteld op 4% van het salaris boven de bijdragegrens en op 8% voor de nieuw aangesloten werknemers van Calpam SMD Olie B.V. De bijdragegrens is gelijkgesteld aan de franchise van de middelloon regeling.

In de uitvoeringsovereenkomst en aanvullende overeenkomst tussen het fonds en Calpam B.V. (werkgever) en de bij haar aangesloten ondernemingen is overeengekomen dat binnen bepaalde beleidsgrenzen een "premie holiday" of restitutie van de premie naar de werkgever kan plaatsvinden.

In 2015 bedroeg de premierestitutie voor regelingen van aangesloten ondernemingen buiten het fonds € 71.000 (2014: € 75.000). De werknemersbijdrage bedroeg € 64.000 (2014: € 35.000) (bedragen in hele euro).

Conform de Pensioenwet dient de door de werkgever aan het fonds af te dragen premie ten minste gelijk te zijn aan de kostendekkende premie. De kostendekkende premie dient uit de volgende elementen te bestaan:

- De premie die actuariael benodigd is in verband met de aangroei van onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen;
- De opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen als bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet;
- De opslag die nodig is voor uitvoeringskosten van het fonds;
- De premie die actuariael benodigd is ten behoeve van toeslagverlening indien gekozen is voor financiering op de wijze, bedoeld in artikel 137, onderdeel a, b of d, van de Pensioenwet.

(x € 1.000)

De kostendekkende premie kan als volgt worden weergegeven:

	2015	2014
Premie voor opbouw deelnemers	288	380
Betaalde herverzekeringspremie	12	38
Totaal premie voor nieuwe aanspraken	300	418
Solvabiliteitsopslag (4,8% respectievelijk 5,0%)	14	21
Opslag voor uitvoeringskosten	332	496
Vrijval kosten uit voorziening	(102)	(109)
Totaal kostendekkende premie (A)	544	826
Feitelijk ontvangen premie	64	35
Premierestitutie voor fondsen buiten Calpam-Pensioenfonds	(71)	(75)
Premiebaten boekjaar (B)	(7)	(40)
Premieoverschot/premiekorting (B -/- A)	(551)	(866)

Op basis van bovenstaande geldt voor zowel over boekjaar 2015 als 2014 dat de ontvangen premie lager is dan de benodigde kostendekkende premie. Dit betekent dat sprake is van een zogenoemde premiekorting. Een premiekorting is enkel toegestaan indien:

- De onvoorwaardelijke verplichtingen en de gewekte verwachtingen over voorwaardelijke toeslagen kunnen worden nagekomen;
- In het geval van toepassing van inhaaltoeslagverlening eerst eerdere gemiste toeslagen ingehaald zijn.

Stichting Calpam-Pensioenfonds voldoet zowel ultimo 2015 als ultimo 2014 aan deze bepalingen; het verlenen van een premiekorting is derhalve toegestaan.

Dekkingsgraad / solvabiliteitseisen

De financiële positie van het pensioenfonds komt vooral tot uitdrukking in de dekkingsgraad. Dat is de verhouding tussen bezittingen en verplichtingen. Deze geeft aan of het fonds steeds aan haar verplichtingen kan voldoen. De actuaris van het pensioenfonds berekent de dekkingsgraad als onderdeel van de jaarlijkse toereikendheidstoets. Deze toets voldoet aan de regels die de toezichthouder op pensioenfondsen, de Nederlandsche Bank, stelt.

De dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van de jaarrekening) heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2015	2014	2013	2012	2011
Dekkingsgraad ultimo (%)	160,4	158,1	158,5	150,0	151,3

Dit betreft de aanwezige dekkingsgraad volgens het in de Pensioenwet opgenomen Financiële Toetsingskader Pensioenfondsen (gebaseerd op de actuele rentetermijn-structuur zoals gepubliceerd door DNB).

Zoals reeds eerder in dit verslag vermeld is bij de vaststelling van de actuele dekkingsgraad ultimo 2015 uitgegaan van het totaal van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds vóór aftrek herverzekering (in verband met de nieuwe dekkingsgraaddefinitie). Voor de jaren 2014 en eerder is de actuele dekkingsgraad bepaald op basis van de voorziening pensioenverplichtingen eigen rekening (risico fonds ná aftrek herverzekering).

Beleidsdekkingsgraad

Vanaf 1 januari 2015 is het nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK) van toepassing. Met de nieuwe regelgeving beoogt de wetgever het Nederlandse pensioenstelsel minder gevoelig voor dagkoersen, en daarmee stabielere te maken.

Onder het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van de dagkoersen. Per 1 januari 2015 bedraagt de beleidsdekkingsgraad (op basis van de nieuwe definitie) 159,3%; de dekkingsgraad onder de oude methodiek bedroeg per 1 januari 2015 158,1%.

Vereist vermogen

Ultimo 2015 bedraagt het eigen vermogen € 25.783. Hiervan wordt een bedrag ad € 2.252 aangehouden als bestemmingsreserve, welke bij de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing dient te worden gelaten. Het beschikbare eigen vermogen ultimo 2015 bedraagt derhalve € 23.531.

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt € 1.568 (ofwel 4,0%); het vereist eigen vermogen bedraagt € 1.866 (ofwel 4,8%). De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2015 bedraagt 158,3%.

Per 31 december 2015 is zowel het minimaal vereist als het vereist eigen vermogen hoger dan de beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar. Hierdoor voldoet het fonds zowel aan de norm voor het minimaal vereist eigen vermogen, als aan de norm voor het vereist eigen vermogen. Derhalve is sprake van een toereikende solvabiliteit.

(Aanvangs)haalbaarheidstoets

Vanaf 2015 moet op grond van artikel 143 van de Pensioenwet jaarlijks een haalbaarheidstoets worden uitgevoerd. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Het pensioenresultaat is daarbij gedefinieerd als de verhouding tussen de som van de verwachte uitkeringen conform het beleid van het fonds en de som van de verwachte uitkeringen zonder eventuele kortingen en inclusief volledige prijsindexatie. Het verwachte pensioenresultaat wordt bepaald aan de hand van 2000 economische scenario's die hiertoe door DNB worden gepubliceerd.

In oktober 2015 is de aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. De belangrijkste uitkomsten van deze toets zijn:

1. Het verwachte pensioenresultaat vanuit de dekkingsgraad van het fonds is gelijk aan 99% op fondsniveau en bevindt zich boven de ondergrens voor dit pensioenresultaat (94%);
2. De ondergrens is zodanig gekozen dat deze gelijk is aan het verwachte pensioenresultaat indien nooit indexatie wordt verleend;
3. Het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweersscenario (98%) wijkt niet te veel af van het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau. Het slechtweersscenario is gelijk aan het 5^e percentiel van alle beschouwde economische scenario's.

Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

<i>(x € 1.000)</i>	2015	2014
<i>Premieresultaat</i>		
Premiebijdragen	(7)	(40)
Pensioenopbouw	(288)	(380)
Herverzekeringspremies	(12)	(38)
Pensioenuitvoeringskosten	(331)	(496)
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	102	109
	<u>(536)</u>	<u>(845)</u>
<i>Intrestresultaat</i>		
Beleggingsresultaten	2.026	7.836
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	(65)	(139)
Wijziging marktrente	(937)	(4.368)
Voorwaardelijke toeslagverlening	(220)	(341)
	<u>804</u>	<u>2.988</u>
<i>Overige resultaten</i>		
Winstdeling herverzekering	5	2
Wijziging actuariële grondslagen	-	496
Resultaat op uitkeringen	(17)	(14)
Resultaat op waardeoverdrachten	(3)	2
Technisch resultaat	(70)	296
	<u>(85)</u>	<u>782</u>
	<u>183</u>	<u>2.925</u>

Bij bovenstaande analyse kan het volgende worden opgemerkt:

- De daling van de pensioenuitvoeringskosten wordt veroorzaakt door de eenmalige advieskosten met betrekking tot de gewijzigde wet- en regelgeving in 2014;
- De last uit hoofde van de wijziging marktrente wordt veroorzaakt door de gedaalde marktrente;
- De wijziging actuariële grondslagen in 2014 heeft betrekking op het effect op de pensioenverplichtingen in verband met het hanteren van de prognosetafel AG2014 (ultimo 2013 prognosetafel AG 2012-2062).

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als voldoende, vanwege een toereikende solvabiliteit. Voor de berekening van het vereiste eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De financiële positie van het pensioenfonds is naar de mening van de actuaris voldoende vanwege een toereikende solvabiliteit. Bij handhaving van het tot dusverre gevoerde beleid zal het pensioenfonds waarschijnlijk – uitgaande van de door de actuaris op het beoordelingsmoment relevant en realistisch geachte veronderstellingen – kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum. Daarbij is in aanmerking genomen het aan de verzekerden gespecificeerde algemeen beleid inzake toeslagen.

Risicoparagraaf

Het bestuur heeft zijn beleid verwoord in de ABTN. De ABTN is in het kader van de implementatie van het nieuw Financieel Toetsingskader in 2015 geactualiseerd. Algemene leidraad voor het uitvoeren van zijn beheertaken blijft een risicomijdend operationeel management.

Het bestuur vindt het essentieel dat de risicoanalyse zo systematisch mogelijk gedaan wordt. Vanaf 2010 baseert het pensioenfonds zich bij de risicohouding op het FIRM-model. Aanpassingen zijn er steeds geweest, waarbij vanaf 2015 een verdieping is geweest qua systematiek.

In het kader van het nFTK is de risicohouding uitgewerkt en vertaald naar cijfermatige grenzen met betrekking tot de kans op korten en de kans op indexeren. Kernwoord is daarbij steeds wat de risicobereidheid is van het pensioenfonds. Deze nadere risicoanalyses heeft de risicobereidheid van het fonds niet wezenlijk beïnvloed. De `winst` is behaald dat door de nFTK-analyses – risicobereidheid en haalbaarheidstoets - meer inzicht is verworven in de cijfermatige onderbouwing ervan.

- Een en ander leidt het risicomanagement tot het volgende proces:
- Inventarisatie van alle risico's. Vooral de integriteitsrisico's zijn daarbij meer in beeld gekomen;
- Inschatting van de kans op schade, evenals de omvang van de schade, het zogenoemde bruto risico;
- Een analyse op welke wijze en met welke beleid het risico kan worden verkleind c.q. vermeden. Het resultaat is een inzicht in de netto risico's voor het fonds en voor de deelnemers;
- Een inventarisatie van de sturingsinstrumenten van het fonds en de manier waarop deze instrumenten kunnen worden ingezet om zo goed mogelijk in control te zijn over deze risico's. Het communicatiebeleid is daarvan een cruciaal onderdeel. Immers, die risico's die niet of slecht beheersbaar zijn en consequenties hebben voor het pensioen zullen tijdig met de deelnemers moeten worden besproken;
- Het regelmatig toetsen van het gekozen beleid aan veranderende omstandigheden.

De risicoanalyse en keuzes die daaruit voortvloeien, dienen steeds door het bestuur te worden gemaakt. Naast het feit dat deze analyse een continu bewustwordingsproces is voor het bestuur, is het eveneens van belang dat wordt onderkend dat het beheersen van risico's een actief en continu risicobeheer vereist.

Mede op vragen van DNB aan de pensioensector is in 2015 veel aandacht uitgegaan naar de beheersing van integriteitsrisico's voor het fonds. Het bestuur heeft een zogenoemde risico-integriteitsanalyse opgesteld en naar DNB gestuurd.

Het pensioenfonds is nagegaan of de in 2015 van kracht geworden richtlijn RJ400 van de Raad van de Jaarverslaggeving nog aanvullende aandacht behoeft voor het pensioenfonds. Van belang hierbij is dat "... de uitgebreidheid van de beschrijving mede wordt bepaald door de omvang en complexiteit van de rechtspersoon en zijn activiteiten en de daaraan gerelateerde risico's en onzekerheden" (RJ-Uiting 2014-3: 'ontwerp-Richtlijn 400 Jaarverslag').

Voor het pensioenfonds is daarbij de aandacht uitgegaan naar de volgende punten uit deze richtlijn:

- De afhankelijkheid van de rechtspersoon van bepaalde producten en/of diensten. Het fonds meent dat via de risicoaanpak zoals hierboven toegelicht het uitbestedingsrisico in voldoende mate wordt beheerst.
- Met betrekking tot maatschappelijke ontwikkelingen wordt opgemerkt dat het fonds toeziet om de gemaakte afspraken over maatschappelijk verantwoord ondernemen; hierover is reeds een toelichting in de beleggingsparagraaf opgenomen.
- Wat de fraudegevoeligheid betreft: met het opstellen en bediscussiëren van de in het verslagjaar opgestelde risico-integriteitsanalyse kan worden vastgesteld dat dit risico laag is.
- De volgende in RJ400 verwoorde en voor het fonds relevante issues zijn al geïncorporeerd in het fondsbeleid en in de fondsverslaggeving:
  - o de risico's voor de financiële positie van het pensioenfonds, zoals koersrisico's, liquiditeitsrisico's, valutarisico's, renterisico's;

- de financiële verslaggeving, zoals onzekerheden bij complexe toerekeningproblemen, de mate van subjectiviteit bij waarderingsvraagstukken en risico's ten aanzien van de inrichting van de financiële verslaggevingssystemen, en
- de naleving van de ter zake geldende wet- en regelgeving, zoals de risicogevoeligheid van het niet naleven van mededingingsregels, van (financieel) toezicht, van onzekerheden met betrekking tot misbruik van voorkennis en veranderende belastingwetgeving.

Ter toelichting is voor een operationalisering gekozen voor een aansluiting met de risico's, zoals zijn gedefinieerd in de wortelformule ter bepaling van het vereist eigen vermogen.

S1 Renterisico

Het beleggingsbeleid van Stichting Calpam-Pensioenfonds is primair gericht op het zo volledig mogelijk matchen van de uitkeringsstromen, vanuit de door de actuaris vastgestelde voorziening pensioenverplichtingen (inclusief een theoretische inflatie van 3%), met de opbrengsten vanuit de portefeuille van vastrentende waarden (Matching portefeuille). Het fonds beoogt de kasstromen van de verplichtingen voor 100% af te dekken met vastrentende waarden, zonder gebruik te maken van derivaten.

S2 Risico zakelijke waarden

De risicogrens is gesteld op de in het beleggingsbeleid opgenomen strategische beleggingsmix en gedefinieerde bandbreedtes. De aangehouden beleggingsportefeuille ultimo boekjaar 2015 valt volledig binnen de gestelde bandbreedtes (ultimo boekjaar 2014: idem).

S3 Valutarisico

De beleggingsportefeuille bestond ultimo 2015 uit verschillende beleggingsfondsen die weliswaar luiden in euro, maar niet euro gehedged zijn. Het valutarisico wordt dus niet binnen deze fondsen afgedekt. Het pensioenfonds heeft er daarbij voor gekozen om het valutarisico niet separaat af te dekken.

S4 Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt op dit moment niet in grondstoffen.

S5 Kredietrisico

Als risicogrens is vastgesteld dat tegenpartijen in vastrentende waarden, derivaten en cash minimaal een credit rating van BBB dienen te hebben. De creditrating van de vermogensbeheerder is A. Deze rating geeft aan dat een zeer kleine kans bestaat dat de vermogensbeheerder zijn verplichtingen niet kan nakomen.

S6 Verzekeringstechnisch risico

De risicogrens is gesteld op het minimaliseren van het langlevensrisico door toepassing van actuele informatie over overlevingskansen en het beperken van risico's uit hoofde van kortleven en arbeidsongeschiktheid. Ultimo boekjaar 2015 worden de verplichtingen gewaardeerd op basis van de meest recente Prognosetafel AG2014, inclusief een correctie voor ervaringssterfte zoals gepubliceerd door het verbond van verzekeraars (ES-2), alsmede de ultimo boekjaar door DNB gepubliceerde (gecorrigeerde) rentetermijnstructuur (3-maandsgemiddelde).

De overlijdensrisico's (kortleven) en het arbeidsongeschiktheidsrisico zijn herverzekerd middels een driejarig herverzekeringcontract bij SwissRe. Dit contract eindigt per 31 december 2015. Indien sprake is van een positief schadeverloop aan het eind van de contractperiode vindt deling in het technisch resultaat plaats.

S7 Liquiditeitsrisico

Als uitgangspunt geldt dat het fonds er in beginsel naar streeft (nagenoeg) geen liquiditeitsrisico te lopen. Aangezien de uitkeringsstroom van het fonds (nagenoeg) volledig bekend is, wordt het liquiditeitsrisico als verwaarloosbaar beschouwd.

S8 Concentratierisico

Als uitgangspunt geldt dat het fonds er in beginsel naar streeft (nagenoeg) geen concentratierisico te lopen. Gezien de aanzienlijke diversificatie in de beleggingsportefeuille van het fonds, wordt het concentratierisico als (zeer) beperkt beschouwd.

S9 Operationeel risico

Als uitgangspunt geldt dat het fonds er in beginsel naar streeft (nagenoeg) geen operationeel risico te lopen. Dit betreft het risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering. Dit risico wordt onder meer ondervangen door enerzijds contracten en Service Level Agreements (SLA) met externe partijen af te sluiten, waarin afspraken zijn opgenomen omtrent de te verlenen diensten en de gevolgen voor het niet nakomen daarvan en anderzijds door goede afspraken met de werkgever te maken omtrent de te voeren salarisadministratie en ondersteuning van het bestuur. Bij de adviserende actuaris (Buck) wordt steeds gezorgd voor een actuele back up. Het operationeel risico wordt dan ook als beperkt beschouwd.

S10 Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat het fonds een actief beheer voert op (delen van) de beleggingsportefeuille. Een maatstaf voor het meten van een actief beleggingsbeleid is de zogenaamde tracking error (TE). De TE wordt berekend door de feitelijke koersontwikkeling van de aandelenportefeuille te vergelijken met die van de benchmark. Als de koersontwikkeling van de aandelen dicht bij die van de benchmark ligt, is dit een goede indicatie dat er weinig risico wordt genomen ten opzichte van deze benchmark.

Voor Stichting Calpam-Pensioenfonds geldt dat actief beheer plaatsvindt op de 'rendementsportefeuille'. Derhalve is sprake van een (beperkt) actief beheer risico. Bij het bepalen van het vereist eigen vermogen wordt rekening gehouden met een buffer voor dit risico.

Scenario en crisisplanning

Het fonds heeft in 2014 een crisisplan goedgekeurd. In dit plan zijn de te nemen stappen en maatregelen weergegeven in specifieke (negatieve) scenario's. Het plan vormt hiermee een handleiding voor het bestuur voor de wijze waarop zij zal handelen. Gezien de sterke financiële positie van het fonds is het crisisplan ook in 2015 niet in gebruik genomen.

Het crisisplan is op operationele kwaliteit getoetst na invoering van het FTK 2015. Hierbij zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.

Actuariële risico's

In 2014 zijn nieuwe overlevingskansen gepubliceerd (Prognosetafel AG2014). Het bestuur heeft de huidige grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen hiermee geëvalueerd. De pensioenverplichtingen van het fonds worden daarmee met ingang van 31 december 2014 gewaardeerd op basis van deze meest recente levensverwachtingen. Door toepassing van de meest actuele informatie over overlevingskansen worden de kosten van het langlevensrisico voor het fonds voor dit moment adequaat in beeld gebracht.

Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode

Hiervoor zijn de risico's voor het fonds weergegeven welke direct van invloed zijn op de hoogte van het vereist eigen vermogen. Vanuit FIRM, het risicomodel van DNB, is sprake van een aantal aanvullende risico's welke eveneens door het bestuur van belang worden geacht. Deze zijn:

1. Matching / renterisico
2. Marktrisico
3. Kredietrisico
4. Verzekeringstechnisch risico
5. Omgevingsrisico
6. Operationeel risico
7. Uitbestedingsrisico
8. IT-risico
9. Integriteitsrisico
10. Juridisch risico

1. Matching / renterisico

Het risico als gevolg van niet 'gematcht' zijn van activa en passiva (inclusief off-balance posten) dan wel inkomsten en uitgaven in termen van rentevoet, rentetypische looptijden, basisvaluta, liquiditeit typische looptijden en gevoeligheid voor ontwikkeling in prijspeil.

Voor de bij ABN-AMRO Mees Pierson ondergebrachte middelen geldt dat het beleggingsbeleid is gericht op een volledig matching van de pensioenverplichtingen en de cashflow afkomstig uit de vastrentende waarden. Hierdoor wordt het matching / renterisico zoveel mogelijk beperkt.

2. Marktrisico

Het risico als gevolg van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een (handels-)portefeuille. Voor pensioenfondsen en verzekeraars geldt dat het marktrisico alleen betrekking heeft op de niet-rentedragende activa. Facetten zijn:

- Prijsvolatiliteit
Dit betreft het risico van veranderingen in de waarde van (verhandelbare instrumenten binnen) de portefeuille als gevolg van wijzigingen in marktprijzen.
- Marktliquiditeit
Het risico om aanwezige activa onvoldoende tijdig dan wel niet tegen acceptabele prijzen kunnen worden omgezet in liquide middelen. Dit betreft een risico voor het pensioenfonds op het moment van waardeoverdracht of pensionering.
- Concentratie en correlatie
Het risico dat als gevolg van ontoereikende diversificatie binnen de portefeuille een bepaalde ontwikkeling of gebeurtenis een bovengemiddeld effect heeft op de waarde van de portefeuille. Ook voor dit risico geldt dat dit voor rekening van het pensioenfonds is.

3. Kredietrisico

Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder de premietoezegging door de werkgever, verstrekte kredieten, leningen, vorderingen, ontvangen garanties) niet nakomt al dan niet als gevolg van het aan beperkingen onderhevig zijn van buitenlandse betalingen. Facetten zijn:

- Het nakomen van verplichtingen
Het risico dat partijen waaraan kredietfaciliteiten ter beschikking zijn gesteld (of waarbij schuld papier belegd is) hun verplichtingen niet of niet volledig nakomen. De creditrating van ABN-AMRO Mees Pierson is A, dit geeft aan dat er een zeer kleine kans bestaat dat deze partij zijn verplichtingen niet kan nakomen. Voor dit risico wenst DNB dat pensioenfondsen een buffer zouden moeten aanhouden. Dit betreft duidelijk een risico voor het pensioenfonds. Hoewel de eis van een buffer van tafel is wil dat uiteraard niet zeggen dat daarmee ook het kredietrisico is verdwenen.
De werkgever is in deze onzekere pensioentijden ook een tegenpartijrisico voor het pensioenfonds. In de uitvoeringsovereenkomst staat dat de werkgever geen extra premie betaalt als het fonds in een situatie van een dekkingstekort komt of dreigt te komen. Het is zelfs de vraag of de werkgever in staat is of bereid is de premie te betalen als de werkgever zelf in conjunctureel zwaar weer verkeert. Bovendien heeft een uitvoeringsovereenkomst een looptijd die korter is dan de looptijd van de verplichtingen van het pensioenfonds richting haar deelnemers. Bij een behoorlijk aantal fondsen is dit tegenpartijrisico een reëel risico geworden. Naar oordeel van het fondsbestuur is dit tegenpartijrisico klein.
- Concentratie en correlatie
Het risico dat als gevolg van ontoereikende diversificatie binnen de portefeuille een bepaalde ontwikkeling of gebeurtenis een aanzienlijk effect heeft op de waarde van de kredietportefeuille. Als gevolg van een toereikende diversificatie acht het fonds dit risico klein.

4. Verzekeringstechnisch risico

Het risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige aannames en grondslagen bij de ontwikkeling en premiestelling van de pensioenregeling van Calpam B.V. Hieronder vallen de volgende risico's:

- Sterfte

Het risico dat verliezen optreden als gevolg van verschillen tussen de werkelijke sterfte en de veronderstelde sterfte / ontwikkelingen in de sterfteverwachtingen. Mochten er hiertussen verschillen ontstaan dan resulteert dat in een wijziging van het verwachte aan te kopen pensioen op het moment van pensioneren. Voor het pensioenfonds speelt hierbij ook een zeker reputatierisico. We praten hier over "zuivere" risico's (dus: geen onzekerheid) die met hulp van actuariële rekenkunde te becijferen zijn. Feitelijk resultaat is dan dat er uitkeringsjaren aan pensioenen beloofd is aan deelnemers waarvoor nooit is gespaard.

- Arbeidsongeschiktheid

Het risico dat verliezen optreden als gevolg van verschillen tussen de werkelijke en de veronderstelde arbeidsongeschiktheid / veronderstelde ontwikkeling in de verwachtingen op het gebied van arbeidsongeschiktheid. Premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid is door het pensioenfonds herverzekerd. Dit betreft dus gedurende de rest van de contractperiode geen risico voor het fonds (behoudens een klein kredietrisico). In geval van sterke afwijking van de veronderstellingen op basis waarvan de herverzekeraar de premie heeft vastgesteld zou de premie bij een volgend contract kunnen afwijken.

5. Omgevingsrisico

Het risico van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Facetten zijn:

- Afhankelijkheid

Het bestuur is afhankelijk van de vermogensbeheerder, zijnde de beleggers van de pensioenregeling en van Buck als administrateur van de pensioenadministratie. Gevolgen in de markt van de huidige pensioen crisis zijn moeilijk door het bestuur in eigen hand te houden. Hiervan is de creditrating die een vermogensbeheerder heeft, en de daarmee gepaard gaande eisen van DNB, een belangrijk voorbeeld. Daarnaast is het ook mogelijk dat de werkgever van de pensioenregeling meer invloed wenst uit te oefenen. Ook voor deze partij is het van groot belang dat voldoende communicatie en overleg plaatsvindt, waarbij te allen tijde duidelijkheid bestaat over de verdeling van de verantwoordelijkheden.

- Reputatie

De huidige crisis en berichtgeving over pensioenfondsen / verzekeraars kan negatieve gevolgen hebben voor het vertrouwen dat de deelnemers hebben ten aanzien van hun pensioenverzekeraar. Het is verstandig deelnemers hierover tijdig en zorgvuldig te informeren.

6. Operationeel risico

Het risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering. Dit betreft diverse uiteenlopende risico's, waarbij voornamelijk gedacht kan worden aan:

- Administratie

Risico's met betrekking tot verwerking van transacties en data, het doorberekenen van premies en de uitvoering van het betalingsproces, personeelsrisico's en fraudegevoeligheid. Deze risico's liggen vooral bij de administrateur van Calpam B.V. en Buck in haar ondersteuning daarbij. Een belangrijke vraag hierbij is of, en in hoeverre, een ISAE verklaring afdoende geruststelling biedt.

- Bestuurssecretariaat

Vooraf bij kleinere pensioenfondsen is de persoonsgebonden kennis soms zo groot dat gesproken kan worden van een reëel operationeel risico.

- Loonadministrateur

Eveneens bij kleinere pensioenfondsen is de bij de werkgever of bij het pensioenfonds verzorgde deelnemersadministratie vaak een operationeel risico. Er wordt in ieder geval gezorgd voor een goede "back up" van het takenpakket en van de databestanden.

- Informatie
Dit betreft het risico samenhangend met de vraag hoe cruciaal juiste, tijdige en volledige informatievoorziening is voor het adequaat sturen en beheersen van de activiteit en ter ondersteuning van adequate managementbeslissingen. Voor het pensioenfondsbestuur is het van groot belang dat er sprake is van een gedegen kennis alsook informatievoorziening voor het nemen van beslissingen. Het is aan het bestuur na te gaan of zij vindt dat zij met de huidige kennis en informatievoorziening hun taken goed kunnen uitvoeren.
- Kosten
Het risico dat actuele of toekomstige kostenontwikkelingen onvoldoende gefinancierd kunnen worden uit toekomstige premies, tarieven en/of andere activiteiten. Het bestuur moet onderkennen of de verwachte jaarlijkse kosten van het pensioenfonds kunnen worden gedekt uit de kostenopslag in de premie, eventueel vermeerderd met extra dekking (bijvoorbeeld: een jaarlijkse bijdrage van de werkgever voor uitvoeringskosten, vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst).
Een nieuw aandachtspunt is de categorie van “niet out of pocketkosten” van het fonds. Dikwijls draagt de werkgever deze kosten, zoals de tijd van actieve deelnemers voor pensioenfondsactiviteiten, administratiekosten en huisvestingskosten. Het is raadzaam om deze kosten te kennen (bruto kosten), eventueel gecorrigeerd voor de kosten die de werkgever krijgt bij afwezigheid van een eigen pensioenuitvoerder (netto kosten). Het bestuur acht het risico klein.

7. *Uitbestedingrisico*

Het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel wordt geschaad. Het uitbestedingrisico mag zich verheugen in een groeiende belangstelling. Naar verwachting zal DNB haar toezicht op de uitbesteding verder intensiveren. Facetten zijn:

- Continuïteit bedrijfsvoering
Het risico dat de continuïteit van de bedrijfsvoering van het pensioenfonds (of van de werkgever bij bepaalde administratieve taken) in gevaar komt als gevolg van ontoereikende financiële soliditeit van de tegenpartij, contractbreuk of het beëindigen van de activiteiten door de tegenpartij. Het bestuur dient zich bewust te zijn van de risico's die het pensioenfonds loopt als ofwel de werkgever, ofwel de vermogensbeheerder niet meer voldoende solvabel zijn. Ook is het van belang dat het bestuur een inschatting van de risico's maakt en waar nodig, zich eventueel verzekert tegen ongewenste risico's.
- Integriteit
Het risico dat de reputatie of de financiële positie van de instelling wordt geschaad als gevolg van het niet integer zijn van de bedrijfsvoering van de partij waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed. Hieronder valt het risico van het ongewenst omgaan met vertrouwelijke gegevens door de tegenpartij. Dit risico wordt door het fonds als klein benoemd. Dit wordt onder meer ingegeven doordat het private en publieke toezicht op pensioenfondsen aanzienlijk is: accountant, de actuariële adviseur, de waarmerkend actuaris, en AFM en DNB worden geacht zeer integer om te gaan met vertrouwelijke informatie.
- Kwaliteit van de dienstverlening
Het risico dat de door de externe partij geleverde kwaliteit van de werkzaamheden niet in overeenstemming is met de door de instelling gewenste dan wel aan belanghebbenden toegezegde kwaliteitsniveau.
Gezien de externe partijen mag het bestuur ervan uitgaan dat de geleverde kwaliteit van de werkzaamheden naar behoren is. Daarnaast geldt dat met de betreffende partijen een overeenkomst is opgesteld, waarin afspraken zijn gemaakt omtrent de (kwaliteit van de) te leveren diensten. Tot slot vindt jaarlijks een evaluatie plaats met de externe partijen.

8. *IT-risico*

Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Bij dit risico moet voornamelijk worden gedacht aan:

- Het niet of onvoldoende toegesneden zijn van IT-strategie en IT-beleid op de bedrijfsprocessen en bestaande informatie en dataverwerking, alsook het risico van niet of teveel toegankelijk zijn van informatie voor diverse gebruikers;
- Daarnaast kan het van belang zijn dat tijdig wordt geanticipeerd op ontwikkelingen in de business of technische innovaties. Voorbeeld is de tijdige toegang tot bestanden in het kader van 'Mijn Pensioenoverzicht'

- daarnaast betreft IT-risico het risico dat de continuïteit van het proces in gevaar komt als gevolg van het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur.

Voor de uitvoering door het pensioenfondsbestuur is dit risico klein. Dit is in het bijzonder van belang voor de uitvoering door de verzekeraars en bij grotere zelfadministrerende fondsen. Toch mag niet steeds maar vanzelfsprekend ervan worden uitgegaan dat de IT-risico's ook bij grotere verzekeraar zeer klein zijn.

9. *Integriteitsrisico*

Het risico dat de integriteit van de instelling (dan wel het financiële stelsel bij de grotere instellingen die systeemrisico's kunnen veroorzaken) wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers dan wel de leiding in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door de instelling opgestelde normen.

De belangrijkste elementen van dit risico zijn: benadeling van derden, handelen met voorwetenschap, witwassen, terrorismefinanciering en onoorbaar handelen. Ook is het zaak dat het bestuur goed op de hoogte is van voor het bestuur aanvaardbaar geachte beleggingsprincipes van de vermogensbeheerder, waaronder het stemgedrag bij ondernemingen waar zij posities heeft.

Gezien de eisen die worden gesteld aan pensioenfondsbestuurders mag er wel van worden uitgegaan dat dit risico klein is.

Een lastig aspect van het integriteitsrisico is het reputatierisico. In toenemende mate kan reputatie in zeer korte ter discussie komen, als de 'buitenwacht' conclusies trekt uit (gepercipieerde) gedragingen van bestuurders die een inbreuk (lijken te) zijn op verstandige en transparante fondsbesturing.

10. *Juridisch risico*

Het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van haar rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn. Onderdelen van dit risico betreffen:

- Wet- en regelgeving
Het risico dat de werkwijze van de instelling (waaronder processen, producten, fiscale constructies) wordt beïnvloed dan wel niet meer houdbaar is als gevolg van veranderingen in de wet- en regelgeving (Europees, (inter)nationaal toezicht).
Het bestuur heeft voldoende externen die erop toezien dat de wet- en regelgeving wordt nagekomen, dus er is sprake van een laag risico.
- Naleving
Het risico als gevolg van het niet voldoen van het beleid en/of de bedrijfsvoering van de instelling aan wet- en regelgeving, evenals het eigen voorgeschreven beleidskader, processen en procedures van de instelling.
Ook dit risico is niet groot, maar kan nog kleiner worden door systematisch bestuurlijk te werk te gaan aan de hand van een zogenoemd structuurkader.
- Aansprakelijkheid
Het risico dat de instelling door een rechter aansprakelijk wordt gesteld voor de (materiële of immateriële) schade van derden, onder andere als gevolg van het niet nakomen (dan wel niet in rechte houdbaar zijn) van contractvoorwaarden. Hierbij speelt of de bestuurders van het pensioenfonds een aansprakelijkheidsverzekering hebben. Indien dit het geval is dan kan dit risico gereduceerd worden. Hierbij is wel relevant wat de dekkingsvoorwaarden zijn van de polis.
- Afdwingbaarheid contracten
Het risico dat verplichting van derden tegenover de instelling, of van de instelling tegenover derden, voortvloeiend uit contracten, niet of onvoldoende kunnen worden afgedwongen. Aangezien het merendeel van de overeenkomsten door externe adviseurs wordt beoordeeld mag ervan worden uitgegaan dat dit risico gering is.

Voor een nadere toelichting op het risicobeheer op basis van de situatie eind 2015 wordt verwezen naar de in de jaarrekening opgenomen toelichting (toelichting 13).

Toekomstparagraaf

Het bestuur heeft goede hoop in het komende boekjaar uitvoering te kunnen geven aan de aanwending van de bestemmingsreserve 'Uitdeling overreserves'. Hierbij dient wel te worden vermeld dat deze uitvoering afhankelijk zal zijn van de uitkomsten van de afstemming met de Belastingdienst.

Daarnaast zal het bestuur in het komende jaar verder onderzoek doen naar de mogelijkheid om voor een tweede maal eventuele overtollige middelen aan te wenden ten gunste van de deelnemers en de werkgevers.

Utrecht, 28 juni 2016
Het bestuur van Stichting Calpam-Pensioenfonds

K.F. van Cappelle, voorzitter

A.I. Foursoff, penningmeester

J.F.M. Theunisz, vicevoorzitter

B. Flint-Vogelzang, secretaris

Jaarrekening

Balans per 31 december 2015

na voorgestelde bestemming saldo baten en lasten

(x € 1.000)

ACTIVA

		2015		2014	
Toelichting		€	€	€	€
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	4	1.430		1.377	
Aandelen	4	16.131		17.010	
Vastrentende waarden	4	29.569		40.059	
Overige beleggingen	4	1.683		1.672	
Liquide middelen	4	15.478		5.612	
			64.291		65.730
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen					
Uitgestelde herverzekerde uitkeringen	5		202		162
Vorderingen en overlopende activa					
Vorderingen uit herverzekering	6	-		18	
Overige vorderingen	7	323		301	
			323		319
Overige activa					
Liquide middelen	8		5		32
			64.821		66.243

PASSIVA

		2015		2014	
Toelichting		€	€	€	€
Stichtingskapitaal en reserves					
Algemene reserve	9	23.531		23.348	
Bestemmingsreserve	9	2.252		2.252	
			25.783		25.600
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	10	38.908		40.211	
Overige technische voorzieningen	11	10		7	
			38.918		40.218
Kortlopende schulden					
Overige schulden en overlopende passiva	12		120		425
			64.821		66.243
Dekkingsgraad (in %) ¹			160,4		158,1

¹ De dekkingsgraad is bepaald door het fondsvermogen (stichtingskapitaal en reserves exclusief bestemmingsreserves + technische voorzieningen voor risico fonds) te delen door de technische voorzieningen voor risico fonds.

Staat van baten en lasten over 2015

(x € 1.000)

Toelichting	2015		2014	
	€	€	€	€
BATEN				
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	15	(7)		(40)
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	16	2.027		7.836
Baten uit herverzekering	17	26		24
Totaal baten		2.046		7.820
LASTEN				
Mutatie VPV voor risico pensioenfonds				
- Pensioenopbouw	18	288		384
- Toeslagverlening	19	220		341
- Rentetoevoeging	20	65		140
- Onttrekking pensioenuitkeringen	21	(2.844)		(2.904)
- Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	22	(102)		(109)
- Wijziging marktrente	23	939		4.377
- Wijziging actuariële grondslagen	24	-		(498)
- Wijziging door overdracht van rechten	25	96		(12)
- Overige mutaties	26	35		(287)
			(1.303)	1.432
Mutatie overige technische voorzieningen	27	3		(20)
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	28	(40)		5
Premies herverzekering	29	12		38
Pensioenuitkeringen	30	2.859		2.934
Pensioenuitvoeringskosten	31	332		496
Saldo overdracht van rechten	32	-		10
Totaal lasten		1.863		4.895
Resultaat		183		2.925

Bestemming van het saldo van baten en lasten

(x € 1.000)

	2015	2014
	€	€
Algemene reserve	183	2.925

Kasstroomoverzicht over 2015

(x € 1.000)

	2015		2014	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangen premies	(203)		4	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	-		-	
Betaalde pensioenuitkeringen	(2.817)		(2.937)	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-		(10)	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	(365)		(345)	
Ontvangen uitkeringen van herverzekering	21		21	
Betaalde premies herverzekering	(12)		(36)	
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten		(3.376)		(3.303)
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	808		1.063	
Verkoop en aflossingen van beleggingen	16.076		10.352	
Aankopen van beleggingen	(3.541)		(7.675)	
Betaalde kosten vermogensbeheer	(128)		(111)	
Totaal kasstroom beleggingsactiviteiten		13.215		3.629
Toename/afname liquide middelen		9.839		326
Saldo liquide middelen primo boekjaar		5.644		5.318
Saldo liquide middelen ultimo boekjaar		15.483		5.644
De saldi ultimo boekjaar kunnen als volgt worden weergegeven:				
Liquide middelen (voor beleggingsdoeleinden)		15.478		5.612
Liquide middelen (betaalrekeningen)		5		32
Saldo liquide middelen ultimo boekjaar		15.483		5.644

Toelichting behorende tot de jaarrekening 2015

1 Inleiding

Het doel van Stichting Calpam-Pensioenfonds, statutair gevestigd te Utrecht (bezoekadres Handelskade 3 te Gorinchem), is om de (oud)werknemers en hun nabestaanden te beschermen tegen de financiële gevolgen van ouderdom, invaliditeit en overlijden. Het fonds tracht dit doel te bereiken door het innen van geldelijke bijdragen van de aangesloten werkgevers, deze gelden te beleggen en te beheren en daaruit uitkeringen toe te kennen bij ouderdom, invaliditeit en overlijden.

2 Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen, zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op 27 juni 2016 de jaarrekening opgemaakt.

3 Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds. Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders aangegeven.

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderinggrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de betreffende toelichting.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die, gegeven de omstandigheden, als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen, indien er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op marktwaarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde participaties in vastgoedbeleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde participaties in vastgoedbeleggingsinstellingen wordt de reële waarde benaderd met algemeen aanvaarde waarderingmodellen, hoofdzakelijk gebaseerd op de discounted cashflow methode.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum. Voor aandelen en participaties in instellingen welke niet beursgenoteerd zijn wordt de reële waarde benaderd met algemeen aanvaarde waarderingmodellen, hoofdzakelijk gebaseerd op de discounted cashflow methode.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum. Voor obligaties en participaties in instellingen welke niet beursgenoteerd zijn wordt de reële waarde benaderd met algemeen aanvaarde waarderingmodellen, hoofdzakelijk gebaseerd op de discounted cashflow methode.

Overige beleggingen

Hieronder is opgenomen een achtergestelde lening aan de werkgever. Deze lening wordt gewaard op reële waarde benaderd met algemeen aanvaarde waarderingmodellen, hoofdzakelijk gebaseerd op de discounted cashflow methode.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit de herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het fonds (zoals is toegelicht bij de waarderinggrondslagen van de technische voorziening). Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening pensioenverplichtingen. Bij waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar.

Vorderingen uit hoofde van de winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen en overlopende activa

Voor zover noodzakelijk, is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Tussen het pensioenfonds, de werkgever en de werknemers zijn afspraken gemaakt omtrent het in de toekomst, binnen de doelstellingen van het pensioenfonds, aanwenden van overtollig vermogen. Hierbij is vastgelegd binnen welke condities hier sprake van kan zijn.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met op de balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de markttrente.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenen worden verhoogd. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagen na balansdatum, voor zover sprake is van ex ante-condities) zijn in de berekening begrepen.

Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met de premievrije pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid op basis van contante waarde van de premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers is uitgegaan van een revalidatiekans van nihil.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Rekenrente: de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2015 is vastgesteld op basis van de gecorrigeerde rentetermijnstructuur (RTS) inclusief Ultimate Forward Rate (UFR) per 31 december 2015, zoals gepubliceerd door DNB);
- Overlevingstafels: de overlevingskansen zijn ontleend aan de door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde prognosetafels AG 2014, met een correctie voor ervaringssterfte zoals gepubliceerd door het verbond van verzekeraars (ES-2). Ultimo 2015 zijn de overlevingskansen ontleend aan de (start)kolom 2016 van de gepubliceerde prognosetafels (ultimo 2014: (start)kolom 2015). De overlevingskansen zullen jaarlijks worden aangepast op basis van de startkolom met overlevingskansen die één jaar is verschoven;
- Opslagen: voor het wezenpensioen zijn de contante waarde factoren voor het weduwe- c.q. weduwnaarspensioen c.q. partnerpensioen voor nog niet gepensioneerden verhoogd met 5%;
- Partnerfrequentie: de gehuwdheidsfrequentie voor (gewezen) deelnemers jonger dan 65 jaar bedraagt 100%. Vanaf de pensioenleeftijd wordt uitgegaan van de werkelijke burgerlijke staat (bepaalde partnersysteem);

- Leeftijdsbepaling: de leeftijden per de balansdatum zijn in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld. Daarbij wordt verondersteld dat alle deelnemers zijn geboren op de eerste dag van de maand. Voor het partnerpensioen wordt verondersteld dat de partner drie jaar jonger is dan de verzekerde man, respectievelijk drie jaar ouder dan de verzekerde vrouw;
- Excasso: voor dekking van excassokosten is de netto voorziening met 3,1% verhoogd (ultimo 2014: 3,0%);
- Kosten: Tot en met 2014 werd de (gedeeltelijke) dekking van administratiekosten als volgt gerealiseerd;
  - Een opslag van 5,0% op de actuariële koopsommen ter dekking van de jaarlijkse administratiekosten;
  - Een voorziening administratiekosten waaruit jaarlijks voor administratiekosten beschikbaar komt een bedrag van 0,5% van het gefinancierde pensioen voor niet ingegane uitkeringen;
  - Deze administratiekosten worden met betrekking tot de herverzekerde aanspraken c.q. de voorziening voor de herverzekerde aanspraken niet toegepast.Deze opslag is in 2015, met de verhoging van de excassokosten van 3,0% naar 3,1% komen te vervallen;
- Uitkeringen: verondersteld wordt dat de pensioenuitkeringen continu geschieden.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen

Als premiebijdragen worden verantwoord de op het boekjaar betrekking hebbende bijdragen van werkgevers en deelnemers welke voor het boekjaar zijn vastgesteld respectievelijk bekend zijn geworden, waarbij rekening is gehouden met eventueel verleende premiekortingen en/of premieopslagen.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling. Renteopbrengsten worden tijdsevenredig in het resultaat verwerkt.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan, alsmede de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten en provisies. Daarnaast worden tevens de kosten uit hoofde van beleggingsadviezen onder de kosten vermogensbeheer verantwoord.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

Toeslagverlening wordt als last in het resultaat verwerkt voor zover daartoe vóór balansdatum een bestuursbesluit is genomen.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging wordt berekend over de beginstand van de voorziening pensioenverplichtingen en de mutaties hierin gedurende het jaar. De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,181% (2014: 0,379%), zijnde de éénjaarsrente uit de rentetermijnstructuur ultimo 2014 (respectievelijk 2013).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de Ultimate Forward Rate (UFR). Het effect van de verandering van de rente wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Hieronder is opgenomen het in het boekjaar behaalde technisch resultaat op leven (kort en lang), mutaties en arbeidsongeschiktheid.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd, Hierbij worden alle ontvangsten en uitgaven als zodanig gepresenteerd, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Het aan koersveranderingen toe te schrijven verschil tussen de in het kasstroomoverzicht gerapporteerde totale netto kasstroom en de mutatie van de in de balans opgenomen geldmiddelen wordt afzonderlijk in het kasstroomoverzicht vermeld als onderdeel van de aansluiting tussen de netto kasstroom en de balansmutatie van de geldmiddelen. Onder de liquide middelen zijn opgenomen de bij banken aangehouden rekening-courantsaldi, evenals deposito's en callgelden.

4 Beleggingen voor risico fonds

(x € 1.000)

2015

2014

Vastgoedbeleggingen

Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:

Stand primo boekjaar	1.377	1.109
Aankopen	-	120
Verkopen	-	-
Waardeontwikkeling	53	148
Stand ultimo boekjaar	1.430	1.377

De samenstelling van de portefeuille is als volgt:

Indirecte vastgoedbeleggingen	1.430	1.377
-------------------------------	--------------	--------------

Aandelen

Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:

Stand primo boekjaar	17.010	18.251
Aankopen	1.701	1.842
Verkopen	(3.937)	(4.790)
Waardeontwikkeling	1.357	1.707
Stand ultimo boekjaar	16.131	17.010

De samenstelling van de portefeuille is als volgt:

Beursgenoteerde aandelen	8.096	9.264
Aandelenbeleggingsfondsen	8.035	7.746
Totaal	16.131	17.010

Vastrentende waarden

Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:

Stand primo boekjaar	40.059	34.817
Aankopen	1.840	1.492
Verkopen en aflossingen	(12.139)	(1.341)
Waardeontwikkeling	(191)	5.091
Stand ultimo boekjaar	29.569	40.059

(x € 1.000)

De samenstelling van de portefeuille is als volgt:

	2015	2014
Beursgenoteerde obligaties	29.071	39.346
Obligatiebeleggingsfondsen	498	713
Totaal	29.569	40.059

Overige beleggingen

Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:

Stand primo boekjaar	1.672	1.629
Aankopen	-	-
Verkopen en aflossingen	-	-
Waardeontwikkeling	11	43
Stand ultimo boekjaar	1.683	1.672

De samenstelling van de portefeuille is als volgt:

Beursgenoteerde hedgefonds	283	272
Achtergestelde lening Calpam B.V.	1.400	1.400
Totaal	1.683	1.672

Op 29 augustus 2008 heeft Stichting Calpam-Pensioenfonds een achtergestelde lening verstrekt aan Calpam B.V. ter grootte van € 2.500.000 (in hele euro). De aflossing bedraagt jaarlijks achteraf € 200.000 (in hele euro). Het rentepercentage bedraagt 2% per kwartaal. De hoofdsom is door Calpam B.V. aangewend voor de overname van SMD Beheer B.V.

Op basis van tussen het Pensioenfonds en Calpam B.V. gemaakte afspraken heeft over zowel boekjaar 2015 als 2014 geen aflossing plaatsgevonden. De oorspronkelijk overeengekomen datum (28 februari 2021) waarop de lening volledig moet zijn afgelost blijft gehandhaafd.

Liquide middelen

Hieronder zijn opgenomen de banksaldi welke door de vermogensbeheerders worden aangehouden als onderdeel van de beleggingsportefeuille. De samenstelling van deze post kan als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)

	2015	2014
Deposito's	8.578	2.948
ABN-AMRO-rekening	6.900	2.664
Totaal	15.478	5.612

Methodiek bepaling marktwaarde

Bij de waardering van de beleggingen van de stichting wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen.

(x € 1.000)	genoteerde marktprijzen	onafhanke- lijke taxaties	netto CW- berekningen	overig	Totaal
2015					
Vastgoedbeleggingen	1.430	-	-	-	1.430
Aandelen	16.131	-	-	-	16.131
Vastrentende waarden	29.569	-	-	-	29.569
Overige beleggingen	283	-	-	1.400	1.683
Stand ultimo boekjaar	47.413	-	-	1.400	48.813
2014					
Vastgoedbeleggingen	1.377	-	-	-	1.377
Aandelen	17.010	-	-	-	17.010
Vastrentende waarden	40.059	-	-	-	40.059
Overige beleggingen	272	-	-	1.400	1.672
Stand ultimo boekjaar	58.718	-	-	1.400	60.118

Overige toelichtingen

Ten aanzien van de beleggingsportefeuille gelden aanvullend de volgende toelichtingen:

- Er is geen sprake van belegging in de premie bijdragende onderneming.
- Er is geen sprake van uitlening van beleggingen.
- Ultimo boekjaar is geen sprake van balansposities en/of toekomstige kasstromen welke door het fonds door middel van derivaten worden afgedekt.

5 Herverzekeringsdeel technische voorziening

(x € 1.000)	2015	2014
Uitgestelde herverzekerde uitkeringen	202	162

Het verloop van deze post kan als volgt worden weergegeven:

Stand primo boekjaar	162	167
Rentetoevoeging	-	1
Onttrekking pensioenuitkeringen	(20)	(23)
Wijziging marktrente	2	9
Wijziging actuariële grondslagen	-	(2)
Wijziging door overdracht van rechten	93	-
Overige mutaties	(35)	10
Totaal	202	162

Hieronder is opgenomen de vordering uit hoofde van uitgestelde herverzekerde uitkeringen op Aegon Levensverzekering N.V., Stichting Bedrijfstakpensioenfonds Rijn- en Binnenvaart en Nationale Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V.

De vordering is vastgesteld op basis van dezelfde grondslagen als voor voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.

Deze vordering heeft een looptijd langer dan 1 jaar.

6 Vorderingen uit herverzekering

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
Vordering uit hoofde van herverzekering	-	18

Hieronder is opgenomen de rekening-courantverhouding met Swiss Re. Met Swiss Re is een drie-jarige overeenkomst afgesloten in verband met de herverzekering van het eenjarig overlijdensrisico en de premievrijstelling wegens arbeidsongeschiktheid. Dit contract loopt tot en met 31 december 2015.

Deze vordering heeft een resterende looptijd van korter dan één jaar.

7 Overige vorderingen

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
Lopende interest	244	254
Te ontvangen dividendbelasting	7	47
Rekening-courant Calpam B.V.	72	-
	<u>323</u>	<u>301</u>

Over de rekening-courant met Calpam B.V. wordt jaarlijks een rentevergoeding berekend op basis van het door verzekeringsmaatschappijen vastgestelde zogenoemde U-rendement voor de maand januari van het betreffende boekjaar.

Op deze vorderingen is geen voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht. De vorderingen hebben allen een resterende looptijd van korter dan één jaar.

8 Liquide middelen

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
ABN-AMRO betaalrekening	5	32

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het fonds.

9 Stichtingskapitaal en reserves

(x € 1.000)

	<u>Algemene reserve</u>	<u>Bestemmings reserve</u>	<u>Totaal</u>
Stand per 31 december 2013	22.675	-	22.675
Uit bestemming saldo van baten en lasten 2014	2.925	-	2.925
Overboeking	(2.252)	2.252	-
Stand per 31 december 2014	<u>23.348</u>	<u>2.252</u>	<u>25.600</u>
Uit bestemming saldo van baten en lasten 2015	183	-	183
Stand per 31 december 2015	<u>23.531</u>	<u>2.252</u>	<u>25.783</u>

Vanuit de winstbestemming wordt het resultaat jaarlijks toegevoegd of onttrokken aan de algemene reserve.

Ultimo 2014 heeft een overboeking plaatsgevonden ad € 2.252 vanuit de algemene reserve naar de bestemmingsreserve 'Uitdeling overreserves'. Gezien de financiële positie van het fonds heeft het bestuur gedurende het boekjaar besloten dat een deel van de overtollige middelen op korte termijn zal worden aangewend voor enerzijds het verrichten van een aantal aanvullende uitkeringen en het eenmalig verhogen van de opgebouwde rechten. Daarnaast zal een bedrag aan de werkgever worden terugbetaald.

Momenteel vindt nog nadere afstemming omtrent deze aanwending met (onder meer) de Belastingdienst plaats, waardoor uitkering ook in 2015 nog niet heeft plaats kunnen vinden. Vooruitlopend op de feitelijke uitkering, is het verwachte uit te keren bedrag ultimo boekjaar als bestemmingsreserve in het eigen vermogen benoemd. Deze bestemmingsreserve wordt bij de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing gelaten.

Solvabiliteit

(x € 1.000)

	2015	2014
Aanwezig vermogen	64.701	65.656
Af: voorziening pensioenverplichtingen	(38.918)	(40.056)
Af: bestemmingsreserves	(2.252)	(2.252)
Af: voorziening toekomstige kosten en premiekorting	(1.200)	(1.600)
Beschikbaar eigen vermogen	22.331	21.748
Af: vereist eigen vermogen	(1.866)	(1.864)
Vrij vermogen	20.465	19.884
Minimaal vereist eigen vermogen	1.568	1.618

Zoals eerder in dit verslag aangegeven is de definitie van de dekkingsgraad per ultimo 2015 gewijzigd. Met ingang ultimo 2015 dient deze te worden bepaald op basis van de voorziening voor risico fonds (vóór aftrek herverzekering). Hierbij wordt tevens rekening gehouden met de overige technische voorzieningen van het fonds. De in bovenstaande overzicht opgenomen voorziening pensioenverplichtingen 2014 heeft betrekking op de voorziening eigen rekening (ná aftrek pensioenfonds).

Indien het eigen vermogen lager is dan het minimale vereiste eigen vermogen bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen, maar wel ten minste gelijk is aan het minimale vereiste eigen vermogen, bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort.

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als voldoende. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model.

Per 31 december 2015 voldoet het fonds zowel aan de wettelijke normen met betrekking tot het minimaal vereist eigen vermogen, als aan de wettelijke normen met betrekking tot het vereist eigen vermogen.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

(x € 1.000)	2015	2014
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	38.908	40.211

Het mutatieverloop van de voorziening pensioenverplichtingen is als volgt:

Stand per 1 januari	40.211	38.779
Pensioenopbouw	288	384
Toeslagverlening	220	341
Rentetoevoeging	65	140
Onttrekking pensioenuitkeringen	(2.844)	(2.904)
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	(102)	(109)
Wijziging marktrente	939	4.377
Wijziging actuariële grondslagen	-	(498)
Wijziging door overdracht van rechten	96	(12)
Overige mutaties	35	(287)
Stand per 31 december	38.908	40.211

Ultimo boekjaar is de gemiddeld gewogen discontovoet 1,37% bij een modified duration van 10,6 (2014: 1,46% bij een modified duration van 10,3).

(x € 1.000)	2015	2014
Actieve deelnemers	3.374	3.341
Gewezen deelnemers (slapers)	1.301	893
Pensioengerechtigden	22.404	23.475
Toeslagen	11.829	12.502
	38.908	40.211

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van financieringsachterstand. Per balansdatum zijn de uit de pensioenregelingen voortvloeiende aanspraken of rechten van deelnemers in de berekening van de pensioenverplichtingen meegenomen. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Voor een andere toelichting op de voorziening pensioenverplichtingen herverzekerd wordt verwezen naar toelichting 6.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Het fonds voert een tweetal pensioenregelingen:

De pensioenregeling, welke betrekking heeft op de werknemers die vóór 1 oktober 1989 in dienst en al deelnemer waren, betreft een uitkeringsovereenkomst: final pay met levensjaren.

Binnen deze regeling worden rechten op ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen opgebouwd. Het ouderdomspensioen is gelijk aan $1,75\% \times$ de eerste pensioengrondslag $\times$ deelnemersjaren + 70% over de nadien optredende grondslagstijging + 7% van het backservice pensioen per 31 december 2000. Het partnerpensioen is gelijk aan 85% van het te bereiken ouderdomspensioen bij aangegaan huwelijk of samenlevingsverband voor de pensioendatum. Het wezenpensioen is gelijk aan 17% van het te bereiken ouderdomspensioen; uitkering hiervan vindt plaats tot 18 jaar met een mogelijke verlenging tot 27 jaar.

Per 1 januari 2001 is de stichting opengesteld voor de overige werknemers van de werkgever. Deze regeling betreft een uitkeringsovereenkomst: geïndexeerde middelloonregeling. Binnen deze regeling worden rechten op ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen opgebouwd. De opbouw van het ouderdomspensioen is gelijk aan $1,87\% \times$ de pensioengrondslag in het betreffende jaar. Het partnerpensioen is gelijk aan 70% van het te bereiken ouderdomspensioen bij aangegaan huwelijk of samenlevingsverband voor de pensioendatum. Het wezenpensioen is gelijk aan 14% van het te bereiken ouderdomspensioen; uitkering hiervan vindt plaats tot 18 jaar met een mogelijk verlenging tot 27 jaar.

Toeslagbeleid

Voor beide regelingen geldt dat toeslagen uit hoofde van waardevastheid niet automatisch worden toegekend, maar voorwaardelijk zijn in de zin van de Pensioenwet. Aan de verhoging in enig jaar en aan de verwachting voor komende jaren kunnen geen rechten worden ontleend ten aanzien van toekomstige verhogingen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd.

Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald. Eenmaal voorwaardelijk toegekende toeslagen zijn in de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen.

Het toeslagbeleid is van toepassing op de opgebouwde pensioenrechten van gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden in de levensjarenregeling en op de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden in de middelloonregeling.

De toekenning van een toeslagverhoging is mede afhankelijk van de dekkingsgraad (DG) volgens onderstaande tabel:

Solvabiliteit	Toekenning toeslag
DG < 120%	Nihil
DG > 120% en DG < 145%	Pro rata
DG > 145%	Volledig

Bij een dekkingsgraad boven de 145% worden ook toeslagen toegekend over de afgelopen 10 jaar die eventueel zijn gemist, indien en voor zover de dekkingsgraad na toekenning boven de 145% blijft.

11 Overige technische voorzieningen

(x € 1.000)	2015	2014
Onvindbare deelnemers	10	7

Het mutatieverloop van de overige technische voorzieningen is als volgt:

Stand per 1 januari	7	27
Pensioenopbouw	-	(4)
Rentetoevoeging	-	-
Onttrekking pensioenuitkeringen	-	(17)
Overige mutaties	3	1
Stand per 31 december	10	7

De overige technische voorzieningen 'premie vrijstelling middelloonregeling' en 'suppletie-uitkeringen' zijn in boekjaar 2014 geheel afgelopen als gevolg van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd voor de betreffende deelnemers.

De overige technische voorziening 'onvindbare deelnemers' wordt aangehouden ter dekking van te verrichten afkopen wegens klein pensioen aan deelnemers waarvan de NAW-gegevens niet achterhaald kunnen worden.

12 Overige schulden en overlopende passiva

(x € 1.000)	2015	2014
Nog af te dragen loonheffing en sociale premies	50	53
Rekening-courant Calpam B.V.	-	176
Nog te betalen kosten	70	196
Stand per 31 december	120	425

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

13 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd (PW 131-133).

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen (PW 134). Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus aan het einde van het boekjaar is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2015	2014
	<hr/>	<hr/>
Voorziening pensioenverplichtingen (FTK-waardering) (a)	38.918	40.049
<i>Buffers</i>		
S1 Renterisico	67	65
S2 Risico zakelijke waarde	451	378
S3 Valutarisico	70	78
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	137	211
S6 Verzekeringstechnisch risico	1.774	1.801
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer	98	74
Diversificatie en iteratie	(731)	(743)
Totaal S (vereiste buffers) (b)	<hr/> 1.866	<hr/> 1.864
Vermogen behorend bij vereiste dekkinggraad (artikel 132 Pensioenwet) (a + b)	40.784	41.913
Aanwezig pensioenvermogen	62.449	63.397
Af: Voorziening toekomstige kosten en premiekorting	(1.200)	(1.600)
Beschikbaar vermogen	<hr/> 61.249	<hr/> 61.797
Surplus	<hr/> <hr/> 20.465	<hr/> <hr/> 19.884

Bij de berekening 2014 heeft de voorziening pensioenverplichtingen betrekking op de voorziening eigen rekening (ná aftrek voorziening herverzekering). Ook het aanwezige pensioenvermogen is voor 2014 vastgesteld ná aftrek herverzekering.

In verband met de gewijzigde dekkinggraaddefinitie vanaf ultimo 2015 heeft in de berekening 2015 zowel de voorziening pensioenverplichtingen als het aanwezige pensioenvermogen betrekking op de situatie vóór aftrek herverzekering. Daarnaast wordt vanaf ultimo 2015 tevens rekening gehouden met de overige technische voorziening in de dekkinggraaddefinitie

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de hoogste uitkomst van de feitelijke of de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie. Voor zowel boekjaar 2014 als 2015 is het vereist eigen vermogen bepaald op basis van strategische beleggingsmix.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst door de beleggingscommissie, daarin bijgestaan door de beleggingsadviseur (ABN-AMRO Mees Pierson) in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ontwikkelingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur); waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het fonds beoogt de kasstroom van de verplichtingen volledig af te dekken met obligaties zonder gebruik te maken van derivaten. Praktisch gezien blijkt een 100% kasstroommatching niet mogelijk; bij de bepaling van het renterisico wordt derhalve voorzichtigheidshalve uitgegaan van een strategische afdekking van 95%.

Prijrisico (S2 en S4)

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop kan het fonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik maken van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in de verklaring van beleggingsbeginselen richtlijnen gesteld aan het maximaal percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Toetsing van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van rapportages van de beleggingsadviseur / bewaarder.

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio ultimo boekjaar is als volgt:

	2015 (%)	2014 (%)
EMU	33,0	29,9
Europa (exclusief EMU)	6,1	5,5
Noord Amerika	31,7	33,6
Pacific (exclusief Japan)	0,0	1,2
Opkomende markten	6,9	7,5
Overige / global	22,3	22,3
	100,0	100,0

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sector ultimo boekjaar is als volgt:

	2015 (%)	2014 (%)
Energie	5,0	5,9
Basismaterialen	5,4	5,5
Industrie	6,5	7,4
Duurzame consumptiegoederen	3,7	7,6
Niet-duurzame consumptiegoederen	8,3	6,9
Farmacie	11,7	11,6
Financiële waarden	13,6	13,4
Informatietechnologie	7,7	5,9
Telecommunicatie	0,0	0,0
Nutsbedrijven	0,0	2,9
Niet sectoraal toe te bedelen	38,1	32,9
	100,0	100,0

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo jaar circa € 7.168 (circa 11,1% van de totale portefeuille). Het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om het valutarisico niet separaat af te dekken.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied.

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. In onderstaande tabel wordt de verdeling van de portefeuille in vastrentende waarden over de verschillende rating classes weergegeven per ultimo 2015 en 2014:

	2015 (%)	2014 (%)
AAA	89,8	62,5
AA+ tot AA-	4,9	33,6
A+ tot A-	1,3	1,1
BB+ tot BB-	0,0	0,0
Investment Grade	1,7	1,1
Geen rating	2,3	1,7
	100,0	100,0

Herverzekeringsovereenkomsten worden alleen aangegaan met onder toezicht staande Nederlandse verzekeraars of internationale herverzekeraars met een afdoende rating.

In de solvabiliteitstoets is eind 2015 met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische of actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden en arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Het **langlevensrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft het arbeidsongeschiktheids- en overlijdensrisico bij Swiss Re herverzekerd middels een driejarige herverzekeringsovereenkomst. Dit contract eindigt per 31 december 2015. Indien sprake is van een positief schadeverloop gedurende contractperiode ontvangt het fonds een winstdeling.

Het **toeslagrisico** omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten), afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

De nominale rente kan worden verminderd met een bepaald (vast) percentage dat de toeslagambitie op lange termijn weergeeft. Ook kan gebruik worden gemaakt van de verwachte loon- of prijsinflatie (afhankelijk van de bepalingen omtrent toeslagverlening in het reglement).

Het fonds heeft deze risico's overwogen en verwerkt in de buffer voor het verzekeringstechnisch risico ultimo 2015.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities kan dit risico worden beheerst. Er dient hierbij eveneens rekening te worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten.

Ultimo 2015 heeft het fonds meer dan voldoende beleggingen vastrentende waarden, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

In de solvabiliteitstoets van het fonds worden dan ook geen buffers voor het liquiditeitsrisico aangehouden.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij een beleggingsadviseur (ABN-AMRO MeesPierson). Met deze partij is een overeenkomst en service level overeenkomst gesloten. De afhankelijkheid van deze partij wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij ABN-AMRO.

De pensioenadministratie is uitbesteed aan Buck. Met Buck zijn een overeenkomst en een service level overeenkomst (SLA) afgesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de beleggingsadviseurs en de pensioenadministrateur door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief beheer (S10)

Indien een fonds actief belegd, zullen fluctuaties in de waardeveranderingen van de aandelen heviger zijn dan bij een fonds dat passief belegd. Een maatstaf voor het meten van een actief beleggingsbeleid is de zogenoemde tracking error (TE). De TE wordt berekend door de feitelijke koersontwikkeling van de aandelenportefeuille te vergelijken met die van de benchmark. Als de koersontwikkeling van de aandelen dicht bij die van de benchmark ligt, kan worden gesteld dat sprake is van een goede indicatie dat weinig risico wordt genomen ten opzichte van deze benchmark. Gesteld mag worden dat van een overwegend passief beleggend fonds sprake is, als de TE lager is dan 1%.

Aangezien het fonds een hogere tracking error op de aandelenportefeuille heeft, kan worden geconcludeerd dat sprake is van actief beheer. In de solvabiliteitstoets worden derhalve aanvullende buffers voor dit risico aangehouden.

Systemrisico

Systemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

14 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen, te weten: tussen het fonds en de werkgever, de aangesloten onderneming en de betreffende bestuurders.

Transacties met bestuurders

De bestuursleden ontvangen een inspanningsvergoeding van het fonds. Deze vergoeding bedraagt € 4.000 voor de voorzitter, € 3.500 voor de vice-voorzitter, de penningmeester en de secretaris en € 3.000 voor de overige leden. De leden van het dagelijks bestuur en de beleggingscommissie ontvangen een jaarlijkse vergoeding ad € 1.200. De leden van de verkiezingscommissie ontvangen een jaarlijkse vergoeding ad € 250.

De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen eveneens een jaarlijkse vergoeding voor het uitvoeren van de betreffende werkzaamheden. Deze vergoeding bedraagt € 2.000 voor de voorzitter, € 1.750 voor de secretaris en € 1.500 voor de overige leden.

Reis- en verblijfskosten door de bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan in de uitoefening van hun functie gemaakt, worden met ingang van 1 januari 2015 vergoed op basis van € 0,19 (fiscaal maximum) per kilometer. In 2014 bedroeg de kilometervergoeding € 0,35.

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalig) bestuursleden.

Overige transacties met verbonden partijen

De sponsor ontvangt een jaarlijkse vergoeding ad € 60.000 (in hele euro) voor administratiekosten van het fonds. De van/aan de werkgever verschuldigde bedragen worden in een rekening-courantverhouding geboekt. Over deze rekening-courantpositie wordt een intrestvergoeding berekend.

Daarnaast is door het pensioenfonds een onderhandse lening verstrekt aan de sponsor met een maximale omvang van € 2.500.000 (in hele euro). Over deze lening is een rente ad 2% per kwartaal verschuldigd; per ultimo ieder jaar is een aflossing verschuldigd ad € 200.000 (in hele euro).

Op basis van gedurende boekjaar 2014 tussen het pensioenfonds en Calpam B.V. gemaakte afspraken zal over 2014 en 2015 geen aflossing plaatsgevonden. De oorspronkelijk overeengekomen datum (28 februari 2021) waarop de lening volledig moet zijn afgelost blijft gehandhaafd.

Inzake de overeenkomst tussen fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling wordt verwezen naar de overige gegevens.

15 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

(x € 1.000)	2015	2014
Premiebijdragen van werkgever	488	771
Premiebijdragen van werknemers	56	55
Premie-holiday werkgever	(488)	(771)
Premie(restitutie) Calpam-Pensioenfonds	8	(20)
Ontvangen premiebijdragen	64	35
Premierestitutie voor fondsen buiten Calpam-Pensioenfonds	(71)	(75)
Totaal premiebijdragen	(7)	(40)

Voor de middelloonregeling is de overgangsregeling afgelopen waar een sterk verhoogde bijdragegrens gold sinds 2008. Op verzoek van de werkgever is de deelnemersbijdrage voor werknemers van Calpam B.V. vastgesteld op 4% van het salaris boven de bijdragegrens en op 8% voor de nieuw aangesloten werknemers van Calpam SMD Olie B.V. De bijdragegrens is gelijkgesteld aan de franchise van de middelloon regeling. In de uitvoeringsovereenkomst en aanvullende overeenkomst tussen het fonds en Calpam B.V.(werkgever) en de bij haar aangesloten ondernemingen is overeengekomen dat binnen bepaalde beleidsgrenzen een "premie holiday" of restitutie van de premie naar de werkgever kan plaatsvinden.

In 2015 bedroeg de premierestitutie voor regelingen van aangesloten ondernemingen buiten het fonds € 71 (2014: € 75). De werknemersbijdrage bedroeg € 64 (2014: € 35).

Conform de Pensioenwet dient de door de werkgever aan het fonds af te dragen premie ten minste gelijk te zijn aan de kostendeekkende premie. De kostendeekkende premie dient uit de volgende elementen te bestaan:

- De premie die actuariael benodigd is in verband met de aangroei van onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen;
- De opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen als bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet;
- De opslag die nodig is voor uitvoeringskosten van het fonds;
- De premie die actuariael benodigd is ten behoeve van toeslagverlening indien gekozen is voor financiering op de wijze, bedoeld in artikel 137, onderdeel a, b of d, van de Pensioenwet.

(x € 1.000)	2015	2014
De kostendeekkende premie kan als volgt worden weergegeven:		
Premie voor opbouw deelnemers	288	380
Betaalde herverzekeringspremie	12	38
Totaal premie voor nieuwe aanspraken	300	418
Solvabiliteitsopslag (4,8% respectievelijk 5,0%)	14	21
Opslag voor uitvoeringskosten	332	496
Vrijval kosten uit voorziening	(102)	(109)
Totaal kostendeekkende premie	544	826
Feitelijk ontvangen premie	64	35
Premierestitutie voor fondsen buiten Calpam-Pensioenfonds	(71)	(75)
Premiebatens boekjaar	(7)	(40)
Premiekorting	(551)	(866)

De feitelijk ontvangen premie wordt jaarlijks afgezet tegen de kostendekkende premie. De kostendekkende premie wordt jaarlijks berekend op basis van de geldende rentetermijnstructuur (per 1 januari van het betreffende boekjaar). Onder de richtlijnen van het FTK is vereist dat de feitelijk ontvangen premie minimaal gelijk is aan de kostendekkende premie.

Het fonds kan een korting op de zuivere kostendekkende premie verlenen indien het aanwezig eigen vermogen ten minste gelijk is aan het vereist eigen vermogen en de voorwaardelijke toeslagen kunnen worden nagekomen overeenkomstig de toeslagambitie van het fonds. Aan deze eis is zowel in 2015 als in 2014 voldaan.

Het fonds maakt geen gebruik van een gedempte kostendekkende premie.

16 Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

(x € 1.000)	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
2015				
Vastgoedbeleggingen	49	53	(3)	102
Aandelen	366	1.357	(48)	1.674
Vastrentende waarden	294	(191)	(70)	31
Overige beleggingen	209	11	-	220
Totaal beleggingsopbrengsten	918	1.230	(121)	2.027
2014				
Vastgoedbeleggingen	75	148	(2)	223
Aandelen	317	1.707	(51)	1.972
Vastrentende waarden	409	5.091	(79)	5.420
Overige beleggingen	178	43	-	221
Totaal beleggingsopbrengsten	979	6.989	(132)	7.836

De kosten vermogensbeheer kunnen als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)	beheer- kosten	transactie- kosten	Totaal
2015			
Vastgoedbeleggingen	(3)	-	(3)
Aandelen	(37)	(11)	(48)
Vastrentende waarden	(68)	(2)	(70)
Totaal kosten vermogensbeheer	(108)	(13)	(121)
2014			
Vastgoedbeleggingen	(2)	-	(2)
Aandelen	(32)	(19)	(51)
Vastrentende waarden	(75)	(4)	(79)
Totaal kosten vermogensbeheer	(109)	(23)	(132)

17 Baten uit herverzekering

(x € 1.000)

	2015	2014
Ontvangen uitkeringen uit hoofde van herverzekering	21	22
Ontvangen winstdeling	5	2
Totaal overige mutaties	<u>26</u>	<u>24</u>

De uitkeringen uit hoofde van herverzekering zijn als volgt samengesteld:

Ouderdomspensioen	18	17
Nabestaandenpensioen	3	5
Totaal uitkeringen uit hoofde van herverzekering	<u>21</u>	<u>22</u>

18 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

19 Toeslagverlening

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenaanspraken van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de algemene loonontwikkeling van de aangesloten onderneming. De toeslagverlening heeft een strikt voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagverlening bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagen kunnen plaatsvinden.

Het pensioenfonds streeft er tevens naar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenaanspraken (gewezen deelnemers (slapers)) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslag heeft een strikt voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagverlening bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagen kunnen plaatsvinden.

De toegekende toeslagverhoging is per 1 januari 2016 0,60% (per 1 januari 2015: 0,88%) voor de levensjarenregeling en 0,39% (per 1 januari 2015: 0,57%) voor de geïndexeerde middelloonregeling. Aan de "actieve deelnemers" in de levensjarenregeling is een fictieve salarisverhoging voor de pensioenberekening toegekend van 1,0% (2014: 1,0%).

20 Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,181% (2014: 0,379%), zijnde de éénjaarsrente uit de rentetermijnstructuur ultimo 2014 (respectievelijk 2013).

21 Onttrekking pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

22 Onttrekking pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

23 Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder wijziging markttrente.

De samenstelling van deze post kan als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)	2015	2014
Vervallen driemaandsmiddeling rentetermijnstructuur	897	-
Aanpassing UFR	211	-
Wijziging markttrente	(169)	4.377
	939	4.377

Ultimo boekjaar is de gemiddeld gewogen discontovoet 1,37% bij een duration van 10,6 (2014: 1,46% bij een duration van 10,3).

24 Wijziging actuariële grondslagen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichting. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van de veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als ook voor de populatie van het fonds.

De veronderstellingen van de toereikendheid van de VPV is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële grondslagen worden herzien.

Op basis van recente ontwikkelingen heeft in 2014 een aanpassing van de actuariële grondslagen plaatsgevonden. Deze aanpassing kan als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)	2015	2014
Overgang overlevingsgrondslagen naar Prognosetafel AG 2014	-	(498)

25 Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten betreffen de toevoegingen en onttrekkingen aan de VPV als gevolg van de inkomende en uitgaande waardeoverdrachten.

(x € 1.000)	2015	2014
Inkomende waardeoverdrachten	96	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-	(12)
	96	(12)

26 Overige mutaties

(x € 1.000)	2015	2014
Resultaat op langlevens	(28)	225
Resultaat op kortlevens	47	(512)
Resultaat op mutaties	16	-
Totaal overige mutaties	35	(287)

27 Mutatie overige technische voorzieningen

(x € 1.000)	2015	2014
Premievrijstelling middelloonregeling	-	(4)
Suppletie-uitkeringen	-	(17)
Onvindbare deelnemers	3	1
	3	(20)

28 Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

(x € 1.000)	2015	2014
Rentetoevoeging	-	(1)
Onttrekking pensioenuitkeringen	20	23
Wijziging marktrente	(2)	(9)
Wijziging actuariële grondslagen	-	2
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	(93)	-
Overige mutaties	35	(10)
	(40)	5

29 Premies herverzekering

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
Herverzekeringspremie overlijdensrisico en premievrijstelling in verband met arbeidsongeschiktheid	<u>12</u>	<u>38</u>

Hieronder zijn opgenomen de verschuldigde premies uit hoofde van de herverzekeringsovereenkomst met Swiss Re.

30 Pensioenuitkeringen

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
Ouderdomspensioen	1.917	1.899
Tijdelijk ouderdomspensioen	13	31
Nabestaandenpensioen	898	989
Overlijdensuitkering	31	15
Totaal pensioenuitkeringen	<u>2.859</u>	<u>2.934</u>

31 Pensioenuitvoeringskosten

(x € 1.000)

	<u>2015</u>	<u>2014</u>
Administratiekostenvergoeding	49	74
Controle- en advieskosten	221	345
Overige (bestuurs)kosten	62	77
Totaal pensioenuitvoeringskosten	<u>332</u>	<u>496</u>

De daling van de advieskosten wordt met name veroorzaakt doordat in 2014 sprake was van aanvullende advieswerkzaamheden met betrekking tot de wijzigingen in de regelgeving en de uitgebreide discussie over de toekomst van het pensioenfonds.

De in de controle- en advieskosten opgenomen accountantskosten (ad € 38 respectievelijk € 56) hebben volledig betrekking op de door Ernst & Young Accountants LLP uitgevoerde wettelijke controle van het jaarverslag en de verslagstaten over 2015 respectievelijk 2014. Anders dan de wettelijke controle van het jaarverslag en de verslagstaten hebben geen overige controleopdrachten, (fiscale) adviezen of andere niet-controlediensten door accountants plaatsgevonden.

32 Saldo overdracht van rechten

(x € 1.000)

	2015	2014
Overgenomen pensioenverplichtingen	-	-
Overgedragen pensioenverplichtingen	-	10
Totaal saldo overdracht van rechten	<u>-</u>	<u>10</u>

Een overgenomen pensioenverplichting betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een overgedragen pensioenverplichting betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

33 Aantal personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten worden doorbelast aan het pensioenfonds.

34 Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Utrecht, 28 juni 2016
 Het bestuur van Stichting Calpam-Pensioenfonds

K.F. van Cappelle, voorzitter

A.I. Foursoff, penningmeester

J.F.M. Theunisz, vicevoorzitter

B. Flint-Vogelzang, secretaris

Overige gegevens

Informatie over de tussen het pensioenfonds en de werkgever getroffen overeenkomst betreffende de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling

Het fonds en de aangesloten werkgevers hebben een uitvoeringsovereenkomst afgesloten, waarin de gemaakte afspraken met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling zijn opgenomen.

De stichting stelt een kostendeekkende pensioenpremie vast die actuariëel benodigd is voor de in het betreffende kalenderjaar op te bouwen pensioenaanspraken vermeerderd met een opslag voor het in stand houden van het vereiste eigen vermogen en vermeerderd met een opslag ter dekking van uitvoeringskosten die kunnen worden toegerekend aan de betreffende pensioenopbouw.

Bij nadere afspraak is de premie voor de werknemers van Calpam B.V. in beginsel vastgesteld op 4% van de pensioengrondslag boven de franchise. Deze franchise is gelijk aan $10/7 \times \text{AOW}$ aan een gehuwde, zonder toeslag, geldend op 1 januari. De premie voor de werknemers van Calpam SMD Olie B.V. is vastgesteld op 8% van de pensioengrondslag.

Deze afspraken worden jaarlijks door het bestuur geëvalueerd.

Aan de door de werkgever verschuldigde bijdrage is een maximum gesteld van 17,5% van de som der salarissen van de aan de pensioenregeling deelnemende werknemers.

Een premiekorting voor de werkgever is mogelijk indien en voor zover de dekkingsgraad hoger is dan 145%. Een terugstorting aan de werkgever is mogelijk indien en voor zover de dekkingsgraad hoger is dan 177%. Een premiekorting c.q. terugstorting is slechts mogelijk indien geen sprake is van achterstanden in de voorwaardelijke toeslagverlening over de laatste 10 jaar.

In geval van een terugstorting zal tevens een extra uitkering voor de pensioengerechtigden c.q. pensioenverhoging voor (gewezen) deelnemers dienen plaats te vinden. Het bestuur van de stichting zal hierin een desbetreffend besluit nemen waarbij geldt dat bij een tegenstem van het bestuurslid van de zijde van de pensioengerechtigden een meerderheid van tenminste drie/vierden van stemmen van de aanwezige stemgerechtigden nodig is om een betreffend voorstel aan te nemen.

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het resultaat

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen specifieke bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. In zijn algemeenheid geldt dat het fonds de beschikbare middelen, voor zover deze niet gebruikt worden ter voldoening van de premies of koopsommen, zal beleggen. De belegging geschiedt op solide, prudente wijze in het belang van de aanspraak- en pensioengerechtigden.

Voorstel voor de verdeling van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

De bestemming is opgenomen in de staat van baten en lasten over 2015.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Calpam Pensioenfonds te Utrecht is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Stichting Calpam Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 600.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 30.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik ondermeer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het vereist vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Calpam Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening goed.

Daarbij is in aanmerking gekomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen toereikend zijn.

Amsterdam, 28 juni 2016

drs. Jan Tol AAG
verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Calpam Pensioenfonds

Verklaring over de jaarrekening 2015

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Calpam-Pensioenfonds te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Calpam-Pensioenfonds op 31 december 2015 en van het resultaat over 2015, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2015;
- de staat van baten en lasten over 2015;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Calpam-Pensioenfonds (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 600.000
Toegepaste benchmark	1% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en de algemene reserve.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1% van het pensioenvermogen.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 30.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In deze paragraaf beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds.</p> <p>In 2015 is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2015 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerende actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariael rapport van de certificerende actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar waren het vervallen van de driemaands middeling per 1 januari 2015 en de aanpassing van de Ultimate Forward Rate systematiek per 15 juli 2015 in de rentetermijnstructuur key items. • Daarnaast heeft de certificerende actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerende actuaire.

Waardering en toelichting van de beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor het overgrote deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen) of afgeleide marktnoteringen. Wij schatten het risico op een materiële fout in deze beleggingen lager in. Echter vanwege de omvang van de beleggingen in relatie tot jaarrekening als geheel, zijn de beleggingen met een beursnotering of een afgeleide marktwaarde, de post met een grote impact op onze controle.

De Stichting heeft de waarderinggrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf Algemene Grondslagen en een nadere toelichting opgenomen in toelichting Beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico pensioenfonds. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2015, € 47.4 miljoen is belegd in genoteerde beleggingen en € 1.4 miljoen in een achtergestelde lening aan haar sponsor.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen niet juist gewaardeerd zijn.

Wij hebben de gehanteerde waarderinggrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2015.

- Voor beleggingen met een marktnotering hebben wij kennisgenomen van de interne beheersmaatregelen, inclusief relevante algemene IT beheersmaatregelen rondom processen inzake transactieverwerking, corporate actions, reconciliatie van beleggingen en portefeuille waardering en deze getest. Hierbij hebben wij voor uitbestede processen mede gebruik gemaakt van onafhankelijke rapportages inzake de opzet, bestaan en werking van relevante beheersmaatregelen bij de beheerder en andere betrokken partijen en de waardering van de beleggingen met minimaal één onafhankelijke prijsbron afgestemd.
- Ten aanzien van de achtergestelde lening hebben wij met gebruikmaking van eigen waarderingsspecialisten en de marktwaarde getoetst door middel van een parallelle waardering op basis van de 3-maands Europese swapcurve per 31 december 2015 en de hoogste in de sector waargenomen creditspread per deze datum.

Tot slot hebben wij de toelichtingen op de beleggingen getoetst.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.

Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2015. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de effecten van de wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf Algemene Grondslagen en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 10. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden met betrekking tot de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur door het vervallen van de driemaandsmiddeling per 1 januari 2015 en aanpassing van de UFR in juli 2015. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 211 duizend hoger uitgekomen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2015.

- Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaaris.
- Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaaris, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.
- Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioen-administratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse.

Uitbesteding van vermogensbeheer en pensioenbeheer processen bij de uitvoeringsorganisatie

De stichting heeft het vermogensbeheer uitbesteed aan een derde partij. Het bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze partij is opgenomen in de jaarrekening van de stichting. De stichting heeft dit toegelicht in paragraaf 32 van de risicoparagraaf van de jaarrekening.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerst en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.

Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juiste werking van interne beheersmaatregelen bij de uitvoeringsorganisatie beoordeeld op basis van de ontvangen ISAE 3402 rapportage. Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening en voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het bestuursverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het bestuursverslag en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;
- dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Benoeming

Wij zijn door het bestuur benoemd als accountant van de stichting. Ondergetekende treedt op als externe accountant sinds de controle van dit boekjaar (2015).

Amsterdam, 28 juni 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J.C. Kolsters RA ACA